

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران

شماره ۱۸ | فروردین ۱۳۹۹

تذکر

آمار و اطلاعات استفاده شده در این گزارش جدیدترین و به‌روزترین آمار و اطلاعاتی است که در زمان انتشار آن (۱۸ فروردین ۱۳۹۹) از منابع معتبری که در متن یا زیرنویس‌ها ذکر شده‌اند قابل دسترسی بوده است. آمار، اطلاعات و تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش صرفاً جنبه اطلاع رسانی داشته و هیچ مسئولیت یا تعهدی را از سوی بانک خاورمیانه و یا سازمان‌ها و افراد وابسته به آن ایجاد نمی‌نماید.

فهرست مطالب

۲	اقتصاد ایران در یک نگاه
۳	۱. بخش واقعی
۷	۲. قیمت‌ها و تورم
۸	۳. تراز پرداخت‌ها
۹	۴. بازار ارز
۱۰	۵. متغیرهای پولی و اعتباری
۱۲	۶. وضعیت مالی دولت
۱۴	۷. بازار سرمایه
۱۵	۸. سایر تحولات

یادداشت: در این گزارش هر جا نرخ رشد متغیری ارائه شده، منظور درصد تغییر آن متغیر در دوره یا مقطع مورد بحث نسبت به دوره یا مقطع مشابه در سال قبل از آن است، مگر این که خلاف آن ذکر شده باشد. برای مثال، منظور از «رشد درآمدهای نفتی در بهار ۱۳۹۸»، درصد تغییر این درآمدها در بهار ۱۳۹۸ نسبت به بهار ۱۳۹۷ است.

نسخه الکترونیکی این گزارش و شماره‌های قبل از آن در آدرس زیر قابل دسترسی است:
<http://middleeastbank.ir/page/EconomicReports>

اقتصاد ایران در یک نگاه

شاخص	پاییز ۱۳۹۷	زمستان ۱۳۹۷	سال ۱۳۹۷	بهار ۱۳۹۸	تابستان ۱۳۹۸	پاییز ۱۳۹۸	زمستان ۱۳۹۸
مشارکت و بیکاری (درصد)							
نرخ مشارکت جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر	۴۰/۵	۳۹/۵	۴۰/۵	۴۰/۶	۴۰/۸	۴۰/۱	-
نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر	۱۱/۷	۱۲/۱	۱۲/۰	۱۰/۸	۱۰/۴	۱۰/۶	-
نرخ بیکاری جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله	۲۷/۰	۲۸/۱	۲۷/۷	۲۶/۵	۲۶/۱	۲۵/۸	-
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیربخش‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰ (درصد)							
تولید ناخالص داخلی	-۱۱/۴	-۸/۴	-۴/۹	-۱۰/۱	-۱۰/۴	-۱/۷	-
صنایع و معادن	-۲۱/۱	-۱۵/۰	-۹/۶	-۲۱/۲	-۲۳/۷	-۱/۹	-
کشاورزی	-۱/۸	۱/۴	-۱/۵	۴/۸	۶/۷	-۱/۴	-
خدمات	-۱/۸	-۲/۱	۰/۰	-۰/۱	۰/۱	-۰/۷	-
تولید ناخالص داخلی بدون نفت	-۵/۴	-۴/۱	-۲/۴	-۱/۰	۰/۰	۰/۹	-
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (به قیمت بازار)	-۶/۳	-۱۰/۷	-۵/۶	-۶/۳	-۱/۹	۰/۹	-
نفت (هزار بشکه در روز)							
متوسط تولید*	۲,۹۹۳	۲,۷۲۵	۳,۲۸۳	۲,۴۰۹	۲,۱۹۱	۲,۱۱۵	-
نرخ تورم نقطه به نقطه (درصد)							
رشد شاخص بهای مصرف‌کننده (۱۳۹۵=۱۰۰)	۳۵/۰	۴۳/۱	۲۶/۸	۵۱/۳	۴۱/۳	۲۷/۷	۲۲/۰
رشد شاخص بهای تولیدکننده (۱۳۹۵=۱۰۰)	۵۶/۱	۶۶/۳	۴۷/۵	۶۹/۵	۴۹/۴	-	-
تراز پرداخت‌ها (میلیون دلار)							
صادرات نفتی	-	-	۶۰,۷۳۵	-	-	-	-
صادرات غیرنفتی	-	-	۳۲,۶۵۵	-	-	-	-
واردات کالا	-	-	۶۰,۷۵۵	-	-	-	-
تراز حساب کالا	-	-	۳۲,۶۳۵	-	-	-	-
تراز بازرگانی غیرنفتی	-	-	-۲۶,۷۲۲	-	-	-	-
تراز حساب جاری	-	-	۲۶,۷۴۱	-	-	-	-
تراز حساب سرمایه	-	-	-۱۶,۰۴۴	-	-	-	-
تغییر در ذخایر بین‌المللی	-	-	۹,۸۸۰	-	-	-	-
نرخ برابری دلار آمریکا با ریال (متوسط طی دوره)							
بازار آزاد	۱۳۲,۷۴۸	۱۱۸,۷۸۶	۱۰۶,۲۲۹	۱۳۶,۷۶۲	۱۱۹,۳۹۵	۱۱۸,۱۷۵	۱۳۸,۷۸۲
رسمی	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۵۶	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰	۴۲,۰۰۰
سامانه نیما (حواله)	۹۴,۲۲۸	۸۸,۰۸۲	-	۹۹,۵۹۳	۱۱۳,۰۹۸	۱۰۸,۹۰۴	۱۲۵,۶۵۷
متغیرهای پولی و اعتباری (هزار میلیارد ریال - در انتهای دوره)							
پایه پولی	۲,۴۳۶/۰	۲,۶۵۶/۹	۲,۶۵۶/۹	۲,۷۴۴/۳	۲,۹۵۱/۲	۳,۱۴۲/۶	-
بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی	۱,۴۹۷/۹	۱,۳۸۱/۷	۱,۳۸۱/۷	۱,۳۴۵/۵	۱,۲۱۸/۸	۱,۱۱۳/۹	-
خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی	۱۳۲/۷	۲۹۲/۰	۲۹۲/۰	۴۱۴/۸	۳۳۶/۶	۲۴۶/۸	-
نقدینگی	۱۷,۶۴۵/۸	۱۸,۸۲۸/۹	۱۸,۸۲۸/۹	۱۹,۷۹۹/۱	۲۱,۲۶۴/۴	۲۲,۶۲۳/۱	-
حجم پول	۲,۴۴۶/۲	۲,۸۵۲/۳	۲,۸۵۲/۳	۳,۱۰۸/۷	۳,۳۳۳/۵	۳,۶۳۴/۸	-
سپرده‌های دیداری	۱,۹۹۱/۲	۲,۳۰۴/۸	۲,۳۰۴/۸	۲,۶۰۶/۵	۲,۸۳۴/۹	۳,۱۰۶/۹	-
سپرده‌های غیردیداری	۱۵,۱۹۹/۶	۱۵,۹۷۶/۶	۱۵,۹۷۶/۶	۱۶,۶۹۰/۴	۱۷,۹۳۰/۹	۱۸,۹۸۸/۳	-
وضعیت مالی دولت (هزار میلیارد ریال)							
درآمدها	۶۳۹/۴	-	-	-	-	-	-
درآمدهای مالیاتی	۲۶۷/۸	-	-	-	-	-	-
درآمدهای نفتی	۲۶۳/۶	-	-	-	-	-	-
سایر درآمدها	۱۰۸/۰	-	-	-	-	-	-
هزینه‌ها**	۷۱۸/۲	-	-	-	-	-	-
پرداخت‌های جاری	۶۲۹/۹	-	-	-	-	-	-
پرداخت‌های عمرانی	۵۴/۶	-	-	-	-	-	-
تراز بودجه	-۷۸/۸	-	-	-	-	-	-
بورس اوراق بهادار تهران (در آخرین روز دوره)							
شاخص کل	۱۵۶,۰۸۳	۱۷۸,۶۵۹	۱۷۸,۶۵۹	۲۳۴,۸۷۹	۳۰۲,۱۰۴	۳۵۳,۹۹۷	۵۱۲,۹۰۰
شاخص مالی	۱۷۲,۷۱۸	۲۰۵,۲۶۶	۲۰۵,۲۶۶	۲۹۵,۱۷۹	۳۶۴,۵۷۹	۴۳۴,۷۶۷	۶۳۶,۷۰۰
شاخص صنعت	۱۴۱,۲۰۶	۱۶۱,۰۳۱	۱۶۱,۰۳۱	۲۰۹,۴۹۷	۲۷۰,۷۶۹	۳۱۶,۲۱۰	۴۵۸,۰۰۰
ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	۵,۹۲۴	۶,۸۳۰	۶,۸۳۰	۸,۹۳۳	۱۱,۰۴۵	۱۲,۹۱۶	۱۸,۷۳۲

مأخذ: گزارش‌های مختلف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و مرکز آمار ایران

* بر اساس گزارش‌های اوپک (منابع ثانویه)

** اختلاف بین کل هزینه‌ها و حاصل جمع پرداخت‌های جاری و عمرانی به دلیل تنخواه‌گردان‌های پرداخت شده است.

۱. بخش واقعی

امیدوارکننده ثبت رشد اقتصادی بخش غیرنفتی به میزان مثبت ۰/۹ درصد در فصل سوم این سال است. این رشد خفیف مثبت اگرچه بعد از افت قابل توجه در فصل مشابه سال ۱۳۹۷ به دست آمده و سطح تولید به قیمت‌های ثابت هنوز از رقم مشابه سال ۱۳۹۶ و حتی ۱۳۹۵ کمتر است، اما به هر حال می‌تواند نشانه‌ای برای توقف رکود حداقل در بخش غیرنفتی باشد. بررسی آمار نشان می‌دهد که ثبت این رشد در فصل سوم سال ۱۳۹۸ به کمک دو زیرمجموعه گروه صنایع و معادن یعنی ساختمان و تأمین آب، برق و گاز طبیعی بوده است که در این فصل به ترتیب ۱۲/۶ درصد و ۲۳/۳ درصد و در طول نه ماهه نخست به ترتیب ۹/۶ درصد و ۷/۷ درصد رشد داشته‌اند. با این حال کل گروه صنایع و معادن با ۱۶/۶ درصد انقباض، بیشترین افت نه ماهه را بین گروه‌های عمده اقتصادی کشور به خود اختصاص داده که از افت ۳۷/۰ درصدی ارزش افزوده استخراج نفت و گاز طبیعی و همچنین افت اندک ارزش افزوده سایر معادن به قیمت‌های ثابت نشأت گرفته است. ارزش افزوده بخش استخراج نفت و گاز در نیمه اول ۱۳۹۸ حدود ۴۴ درصد منقبض شد، اما از آنجا که در پاییز سال قبل از آن افت قابل توجهی را تجربه کرده بود، در پاییز ۱۳۹۸ نرخ کاهش ارزش افزوده آن به قیمت‌های ثابت کمی تعدیل شد و به منفی ۱۵/۳ درصد رسید. سهم ارزش افزوده بخش استخراج نفت و گاز طبیعی به قیمت‌های جاری از کل تولید ناخالص داخلی کشور در این نه ماه ۱۵/۰ درصد بوده که البته به صورت فصلی روندی کاهنده داشته و در پاییز رقم ۱۴/۴ درصد را ثبت کرده است. سهم ارزش افزوده بخش نفت و گاز در سال ۱۳۹۸ هرچند از متوسط چند دهه اخیر بسیار پایین‌تر بوده، در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ رقم‌های کمتری نیز (به ترتیب ۱۰/۹ درصد و ۱۲/۷ درصد) تجربه شده است. گروه خدمات به عنوان بزرگترین بخش اقتصاد کشور که همواره حدود نیمی از ارزش افزوده اقتصاد کشور در آن ایجاد می‌شود، در طول نه ماه مذکور افت ۰/۲ درصدی ارزش افزوده را به قیمت‌های ثابت تجربه کرده و کشاورزی نیز تنها گروه عمده با رشد اقتصادی مثبت (۳/۲ درصد) در اقتصاد کشور بوده است. رشد گروه کشاورزی نیز در نیمه اول سال رقم خورده و در فصل سوم با افت ارزش افزوده به قیمت‌های ثابت همراه بوده است. جدول ۱ جزئیات نرخ رشد اقتصادی سال ۱۳۹۷ و سه فصل ابتدایی سال ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد.

سال ۱۳۹۸ از جمله سخت‌ترین سال‌های اقتصاد کشور بود. رشد اقتصادی منفی، تورم بالا، تشدید کسری بودجه، افزایش نابرابری به خصوص از لحاظ ثروت و دارایی، نوسانات گسترده در بازار ارز، تشدید فضای نااطمینانی در حوزه‌های مختلف، تداوم معضلات نظام بانکی، کاهش قابل توجه مرادفات بین‌المللی، افت شدید درآمدهای نفتی و در نهایت مختل شدن بسیاری از کسب‌وکارها و فعالیت‌های اقتصادی در پی شیوع ویروس کرونا تنها بخشی از دشواری‌های این سال بود. اگرچه تحریم‌ها و محدودیت‌های شدید بین‌المللی طی سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ تأثیر منفی قابل توجهی بر اقتصاد کشور داشت، نقش عدم اصلاح مشکلات و معضلات داخلی اقتصاد کشور در پدید آمدن این شرایط به هیچ وجه کم نبود. محیط کسب‌وکار نامطلوب و نااطمینانی گسترده حتی در شرایط غیرتحریمی نیز مانع بزرگی بر سر راه رشد اقتصادی پایدار در کشور محسوب می‌شد. قوانین غیرشفاف و کم‌ثبات پیش روی فعالان اقتصادی، دخالت‌های بیش از حد دولت در امور مختلف بنگاه‌ها از جمله قیمت‌گذاری محصولات و تغییر مداوم مقررات تجاری و ارزی، فضای نااطمینانی را برای بنگاه‌های بخش خصوصی گسترش داده و شوک‌های متعدد داخلی و خارجی انگیزه بخش خصوصی را برای سرمایه‌گذاری در کارهای تولیدی از بین برده است. می‌توان گفت که اقتصاد ایران پس از سال ۱۳۸۶ رشد اقتصادی پایدار را به خود ندیده است. برای مقایسه، در بین سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۶ اقتصاد کشور به طور مداوم در حال بزرگتر شدن بوده و حدود ۵۰ درصد رشد داشته است. این در حالی است که تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های ثابت در سه فصل ابتدایی سال ۱۳۹۸، تقریباً برابر با میزان تولید در مدت مشابه سال ۱۳۹۰ بوده که اگر به طور خوشبینانه این روند در فصل چهارم نیز تکرار شود، بدین معنی است که اقتصاد ایران به سطح تولید هشت سال قبل خود برگشته است.

برآوردهای مقدماتی مرکز آمار نشان می‌دهد که در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۸ کل ارزش افزوده ایجاد شده در اقتصاد کشور حدود ۲۴،۳۷۲ هزار میلیارد ریال بوده که به قیمت‌های ثابت از رشد اقتصادی منفی ۷/۶ درصدی حکایت دارد. این افت بیشترین انقباض اقتصاد کشور در مدت‌های مشابه هشت سال اخیر به حساب می‌آید و به این معنا است که اقتصاد کشور در این سه فصل نزدیک به ۸ درصد کوچک‌تر از مدت مشابه سال ۱۳۹۷ شده است. اما نکته کمی

جدول ۱- نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیرمجموعه‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰ (درصد)

گروه صنایع و معادن	۱۳۹۷		۱۳۹۸	
	سال	بهار	تابستان	پاییز
گروه صنایع و معادن	-۹/۶	-۲۱/۲	-۲۳/۷	-۱/۹
صنعت	-۶/۵	-۳/۷	-۲/۲	-۰/۹
معادن	-۱۳/۱	-۳۸/۸	-۴۴/۶	-۱۴/۲
استخراج نفت و گاز طبیعی	-۱۳/۹	-۴۰/۹	-۴۷/۰	-۱۵/۳
سایر معادن	۰/۸	-۳/۵	-۳/۳	-۱/۲
تأمین آب، برق و گاز طبیعی	-۵/۶	-۰/۵	۱/۰	۲۳/۳
ساختمان	-۴/۵	۷/۱	۹/۵	۱۲/۶
گروه کشاورزی	-۱/۵	۴/۸	۶/۷	-۱/۴
گروه خدمات	۰/۰	-۰/۱	۰/۱	-۰/۷
تولید ناخالص داخلی بدون نفت	-۲/۴	-۱/۰	۰/۰	۰/۹
تولید ناخالص داخلی	-۴/۹	-۱۰/۱	-۱۰/۴	-۱/۷

مأخذ: مرکز آمار ایران، گزارش حساب‌های ملی

ترتیب با کاهش ۲/۴ درصدی و ۲/۶ درصدی در طول سه فصل ابتدایی سال ۱۳۹۸ مواجه بوده‌اند. بررسی سری زمانی تشکیل سرمایه ثابت نشان می‌دهد که میزان سرمایه‌گذاری در اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۷ به قیمت‌های ثابت، تقریباً به سطح اوایل دهه ۱۳۸۰ بازگشته است و در سال ۱۳۹۸ از آن هم پایین‌تر آمده است. البته تشکیل سرمایه در بخش ساختمان

در سمت تقاضای اقتصاد، روند نزولی هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی (به قیمت‌های ثابت) از کاهش سطح رفاه جامعه در این سال حکایت دارد. این متغیر در بهار ۱۳۹۸ افت چشمگیر ۹/۶ درصدی و در طول نه ماهه نخست این سال افت ۶/۰ درصدی را به ثبت رسانده است. مصرف دولتی و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص نیز روند مشابهی را تجربه کرده‌اند و به

به افت ۳۴/۱ درصدی خالص صادرات در این سه فصل منجر شده است. جدول ۲ نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی را به تفکیک اجزا برای سال ۱۳۹۷ و سه فصل ابتدایی سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

طی این مدت مثبت برآورد شده و مقدار آن به قیمت‌های ثابت در نه ماه ابتدایی سال ۱۳۹۸ حدود ۹/۶ درصد بیشتر از مدت مشابه سال قبل بوده است. کاهش ۳۲/۶ درصدی صادرات و کاهش ۲۷/۱ درصدی واردات نیز

جدول ۲- نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی و اجزای آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰ (درصد)

نوع	۱۳۹۸			۱۳۹۷	
	پاییز	تابستان	بهار	سال	نوع
مصرف خصوصی	-۴/۱	-۴/۱	-۹/۶	-۲/۲	مصرف خصوصی
مصرف دولت	-۲/۴	-۲/۴	-۲/۴	۴/۶	مصرف دولت
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص	۰/۹	-۱/۹	-۶/۳	-۵/۶	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص
ماشین آلات	-۹/۷	-۱۴/۸	-۱۸/۹	-۶/۹	ماشین آلات
ساختمان	۱۲/۶	۹/۵	۷/۱	-۴/۵	ساختمان
خالص صادرات کالاها و خدمات	-۱۱/۹	-۶۸/۴	-۱۰/۴	-۴/۱	خالص صادرات کالاها و خدمات
صادرات	-۸/۵	-۵۸/۰	-۲۲/۵	-۱۳/۵	صادرات
واردات	۲/۳	۲/۵	-۶۱/۱	-۳۸/۳	واردات
محصول ناخالص داخلی به قیمت بازار	-۱/۷	-۱۰/۴	-۱۰/۱	-۴/۹	محصول ناخالص داخلی به قیمت بازار

مأخذ: مرکز آمار ایران، گزارش حساب‌های ملی

سرمایه‌گذاری

بیشتر پروانه‌های بهره‌برداری مجوز گرفته در این مدت به صنایع به نسبت کوچک‌تر تعلق داشته که سرمایه کمتری نیاز داشته‌اند. همچنین، از کل جوازهای تأسیس صادره در این ده ماه بیشترین تعداد مربوط به گروه محصولات غذایی و آشامیدنی با ۲,۷۹۰ عدد و پس از آن مواد و محصولات شیمیایی با ۲,۶۳۰ عدد بوده است. بالاترین سهم پیش‌بینی سرمایه‌گذاری در گروه‌های صنعتی نیز متعلق به گروه ساخت مواد و محصولات شیمیایی با سهم ۲۵/۱ درصدی بوده است. بالاترین سرمایه‌گذاری محقق‌شده نیز به محصولات غذایی و آشامیدنی اختصاص دارد که ۲۰/۴ درصد از کل را شامل می‌شود. جدول ۳ سرمایه پیش‌بینی‌شده برای جوازهای تأسیس صادره و همچنین سرمایه محقق‌شده در پروانه‌های بهره‌برداری مجوز داده‌شده را نشان می‌دهد.

براساس آمار اعلام شده از سوی وزارت صنعت، معدن و تجارت، در ده ماه ابتدایی سال ۱۳۹۸ در مجموع ۲۲,۷۴۵ فقره جواز تأسیس در بخش صنعت صادر شده که نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن ۱۸/۷ درصد رشد داشته است. سرمایه پیش‌بینی شده برای جوازهای تأسیس صادره نیز در مدت زمان مورد بررسی بیش از ۳,۱۲۷ هزار میلیارد ریال است که نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۷ رشدی ۲۱/۵ درصدی نشان می‌دهد. از طرفی تعداد پروانه‌های بهره‌برداری، شامل پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد و توسعه‌ای، از ابتدای سال تا انتهای دی‌ماه این سال به ۵,۲۱۲ عدد رسیده که از لحاظ تعداد ۵/۳ درصد رشد داشته، اما ۴۴۵ هزار میلیارد ریال سرمایه‌گذاری مرتبط با آن‌ها حدود ۱۳/۹ درصد از رقم مدت مشابه سال ۱۳۹۷ کمتر بوده است. از این آمار می‌توان نتیجه گرفت که

جدول ۳- سرمایه مجوزهای صادره (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر	ده ماه نخست ۱۳۹۸	ده ماه نخست ۱۳۹۷	نوع
۲۱/۵	۳,۱۲۷/۴	۲,۵۷۴/۰	پیش‌بینی برای جوازهای تأسیس
-۱۳/۹	۴۴۵/۴	۵۱۷/۵	پروانه بهره‌برداری

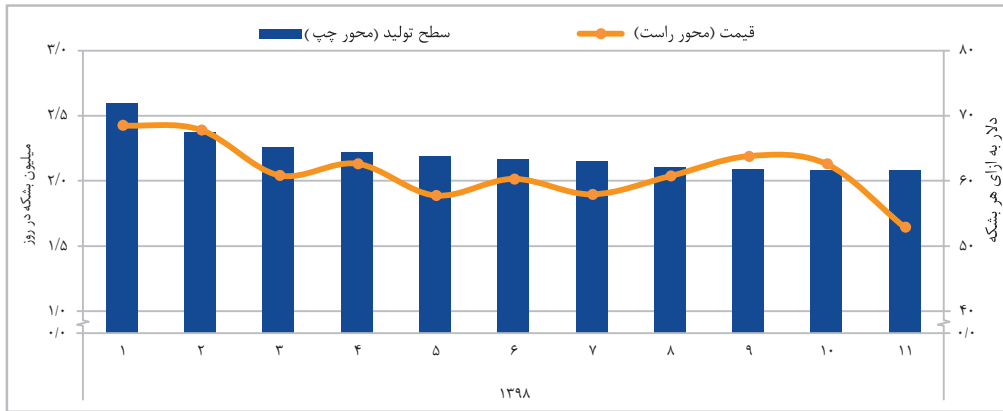
مأخذ: گزارش مقدماتی عملکرد ۱۰ ماهه اول ۱۳۹۸، وزارت صنعت، معدن و تجارت

افت کرد و درآمدهای نفتی کشور را بیشتر محدود ساخت. هرچند این پایان افت قیمت نفت در سال ۱۳۹۸ نبود. در نمودار ۱ قیمت و تولید نفت خام ایران بر اساس گزارش‌های اوپک نمایش داده شده است و آخرین ارقام آن مربوط به فوریه ۲۰۲۰ است. با این حال در هفته دوم ماه مارس (مطابق با نیمه دوم اسفندماه ۱۳۹۸) و در پی شیوع گسترده ویروس کرونا در سطح جهان، تقاضای نفت به شدت کاهش پیدا کرد و این امر در کنار تصمیم اوپک پلاس در راستای عدم کاهش عرضه نفت، افت شدید قیمت را حتی تا سطحی کمتر از ۳۰ دلار به ازای هر بشکه به دنبال داشت. با توجه به مشخص نبودن زمان ریشه‌کن شدن این بیماری در سطح جهان و احتمال رکود بیشتر فعالیت‌های صنعتی، در صورت عدم توافق کشورهای صادرکننده حتی افت بیشتر قیمت نفت در سال ۱۳۹۹ نیز محتمل خواهد بود.

نفت

بر اساس آخرین گزارش ماهانه اوپک و بر مبنای منابع ثانویه، کل تولید نفت خام ایران در ماه فوریه ۲۰۲۰ (تقریباً مطابق با بهمن ۱۳۹۸) به حدود ۲ میلیون بشکه در روز رسیده که کمترین مقدار ماهانه در سال ۱۳۹۸ است. شیب نزولی ارقام تولید نفت ایران که از سال ۱۳۹۷ و در پی ایجاد محدودیت‌های جدی در صادرات آن صورت گرفته بود، در سال ۱۳۹۸ هم به طور مستمر ادامه داشت و صنعت نفت کشور را بیش از هر زمان دیگر در تنگنا قرار داد. قیمت نفت خام سنگین ایران که بعد از یک افت شدید در نیمه سال ۱۳۹۷، از آذرماه این سال شروع به رشد کرده بود، در فروردین ۱۳۹۸ به ۶۸/۵ دلار به ازای هر بشکه رسید و از خرداد تا دی در محدوده ۶۱ تا ۶۴ دلار نوسان کرد تا این که در بهمن‌ماه به حدود ۵۲ دلار

نمودار ۱- متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران

مأخذ: گزارش‌های ماهانه اوپک از بازار نفت، آمار تولید بر اساس منابع ثانویه
* داده‌های موجود در گزارش اوپک بر اساس ماه‌های میلادی بوده که در اینجا به طور تقریبی با ماه‌های شمسی جایگزین شده است.

نیز زیر سؤال رفت. در پی این عدم توافق، قیمت نفت در اوایل اسفندماه ریزش شدیدی را تجربه کرد و هر بشکه نفت برنت به کانال ۴۵ دلاری وارد شد که کمترین قیمت در ۳۰ ماه قبل از آن محسوب می‌شد. عربستان در واکنش به این اقدام روسیه قیمت نفت صادراتی خود را حتی پایین‌تر آورد تا سهم خود را در بازار حفظ کند و این موضوع به افت شدیدتر قیمت‌های جهانی تا حدود ۳۰ دلار انجامید. در حال حاضر بازار نفت با دو عدم قطعیت بزرگ مواجه است و نتیجه طبیعی این وضعیت سقوط قیمت‌ها است. در واقع هراس درباره مازاد عرضه در کنار افت تقاضا، شرایط را برای کاهش قیمت‌ها فراهم کرده است.

در آخرین نشست کشورهای عضو اوپک به علاوه روسیه در دسامبر ۲۰۱۹ مقرر شد که توافق نفتی تا پایان سه ماهه اول ۲۰۲۰ برای کاهش ۱/۷ میلیون بشکه‌ای تولید روزانه نفت ادامه یابد. با این حال در چند ماه ابتدایی سال ۲۰۲۰ با تحت تأثیر قرار گرفتن تقاضای جهانی نفت از شیوع ویروس کرونا با وجود این توافق افت قیمت شروع شد. اعضای اوپک پلاس برای تصمیم‌گیری در مورد نحوه مقابله با این افت تقاضا در هفته اول ماه مارس ۲۰۲۰ طی نشستی گرد هم آمدند و برای کاهش ۱/۵ میلیون بشکه‌ای دیگر توسط اعضا در سه ماه دوم سال میلادی به گفتگو نشستند که با مخالفت روسیه مواجه شد و حتی تداوم کاهش تولید قبلی

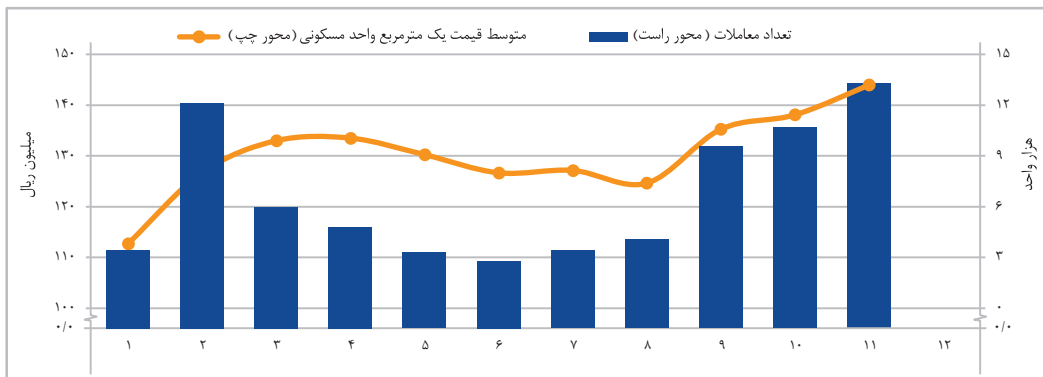
مسکن

۲۹/۴ درصد بوده‌اند. روند کاهنده نرخ رشد اجاره‌بها در آبان و آذر بیش از آن ادامه نیافت و در دی و بهمن به صورت ملایم شروع به افزایش کرد. نمودار ۲ روند تغییرات قیمت و تعداد معاملات را در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

افزایش سقف تسهیلات اعطایی بانک مسکن از طریق اوراق گواهی حق تقدم یکی از عواملی است که در ماه‌های انتهایی سال ۱۳۹۸ به افزایش قیمت مسکن کمک کرد. افزایش سقف تسهیلات اعطایی خرید مسکن از محل اوراق گواهی حق تقدم به سطح ۱۰۰ میلیون تومان برای هر فرد و ۲۰۰ میلیون تومان برای زوجین (در تهران)، افزایش تقاضا برای تسهیلات را به دنبال داشت. در بهمن ماه امسال تعداد تسهیلات اعطایی ۳۵ درصد نسبت به ماه مشابه سال قبل رشد داشته، هر چند در مجموع یازده ماهه کمتر از مدت مشابه سال ۱۳۹۷ بوده است. با این حال به نظر می‌رسد شرایط کلان اقتصادی کشور تأثیر معنادارتری بر افزایش قیمت مسکن داشته است. حجم بالای نقدینگی موجود در اقتصاد در

متوسط قیمت یک متر مربع واحد مسکونی در شهر تهران در بهمن ماه ۱۳۹۸ از مرز ۱۴ میلیون تومان نیز فراتر رفت و رشد ۴۴/۴ درصدی را نسبت به ماه مشابه سال قبل از آن و ۴/۳ درصدی را نسبت به ماه قبل از آن به ثبت رساند. قیمت مسکن در تهران همچنان پس از گذشت ۲۶ ماه با سرعت بیشتری نسبت به شاخص قیمت مصرف‌کننده در حال افزایش بوده است. تعداد معاملات در بهمن به بیش از ۱۳ هزار معامله رسید که بیشترین رقم ثبت‌شده در مقایسه با سایر ماه‌های سال ۱۳۹۸ بود. این رقم نسبت به دی‌ماه ۲۴/۱ درصد و نسبت به بهمن ۱۳۹۷ حدود ۴۲ درصد بالاتر است. با این حال مقایسه تعداد واحدهای مسکونی معامله‌شده شهر تهران در ۱۱ ماهه ۹۸ با مدت زمان مشابه سال قبل از آن حکایت از کاهش ۳۵/۶ درصدی دارد. نرخ رشد نقطه به نقطه اجاره‌بها در کشور و شهر تهران در بهمن ماه به ترتیب ۳/۱/۵ و

نمودار ۲- متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش بازار مسکن شهر تهران، شماره‌های مختلف

است. براساس پیشنهاد این کمیسیون، خانه‌های خالی در شهرهای بالای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت، باید از سال ۹۷ به بعد شناسایی و مالکان آنها به پرداخت مالیات مکلف شوند که مبنای آن ارزش اجاری ملک خواهد بود. همچنین، مالیات بر عایدی سرمایه نیز در پیش‌نویس لایحه اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم توسط سازمان امور مالیاتی و وزارت اقتصاد گنجانده شده است. در صورت تصویب این قانون، از عایدی خرید و فروش مسکن، یعنی مازاد ارزش روز زمان واگذاری املاک و حق واگذاری محل نسبت به ارزش زمان تملک یا قیمت تمام شده آن، مالیات اخذ خواهد شد. اگر بازه زمانی بین خرید و فروش کمتر از یک سال باشد، نرخ مذکور معادل ۲۵ درصد خواهد بود و به ازای هر سال بیشتر (تا شش سال) ۲/۵ واحد درصد از آن کاسته خواهد شد. این نرخ برای بازه زمانی بین خرید و فروش بالای هفت سال نیز به طور ثابت ۱۰ درصد در نظر گرفته شده است. البته این لایحه در زمان تصویب ممکن است دستخوش تغییرات زیادی شود.

رشد کمتری داشته و در نتیجه، نرخ مشارکت کاهش پیدا کرده است. یکی از عواملی که احتمالاً در کاهش جمعیت فعال طی این مدت مؤثر بوده، دید منفی نسبت به شرایط بازار کار و ناامیدی از ورود به آن بوده است. در بازار کار ایران، آمار و ارقام مربوط به اشتغال زنان همواره نسبت به مردان نامساعدتر بوده که در پاییز سال ۱۳۹۸ این موضوع تشدید شد. نرخ بیکاری زنان در این دوره به نسبت نرخ بیکاری مردان کمتر بهبود یافت و نرخ مشارکت آن‌ها نیز کاهش بیشتری داشت. همچنین بررسی سهم اشتغال ناقص جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر نشان می‌دهد که در پاییز ۱۳۹۸، ۱۰/۶ درصد از جمعیت شاغل به دلایل اقتصادی (مانند فصل غیرکاری، رکود اقتصادی و پیدا نکردن کار با ساعت بیشتر) کمتر از ۴۴ ساعت در هفته مشغول به کار بوده‌اند. جدول ۴ برخی از شاخص‌های مهم بازار کار کشور را در پاییز ۱۳۹۸ با فصل مشابه سال قبل از آن مقایسه می‌کند.

کنار فضای نااطمینانی شدیدی که از جنبه‌های متعدد بر اقتصاد کشور وارد شده، افراد را برای تبدیل ریال به یک دارایی به نسبت مطمئن‌تر ترغیب کرده و لذا بازار مسکن نیز بیشتر مورد توجه قرار گرفته و رشد تقاضا در آن تشدید شده است.

از جمله موضوعات مهم مرتبط با بازار مسکن که در زمستان امسال مطرح شد، تعریف پایه‌های مالیاتی جدید در این حوزه برای سال ۱۳۹۹ بود. به موجب بند ۲ الحاقی تبصره ۶ لایحه بودجه سال ۱۳۹۹، واحدهای مسکونی با ارزش بالای ۱۰ میلیارد تومان در سال آینده مشمول مالیات سالانه خواهند شد. نرخ این مالیات برای املاک با مازاد ارزش بین ۱۰ تا ۱۵ میلیارد تومانی یک در هزار تعیین شده و برای املاک با ارزش بالاتر این نرخ به صورت پلکانی افزایش خواهد یافت. برای مثال به ملکی با ارزش ۲۰ میلیارد تومان در سال آینده ۱۵ میلیون تومان مالیات بر ثروت تعلق خواهد گرفت. علاوه بر این، کمیسیون تلفیق مالیات بر خانه‌های خالی را نیز به لایحه بودجه اضافه کرده

نیروی کار

با وجود فضای نه چندان مساعد اقتصاد کلان و آمار منفی رشد اقتصادی، نرخ بیکاری (جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر) در پاییز سال ۱۳۹۸ در قیاس با فصل‌های مشابه در طول چهار سال قبل از آن کمتر بود. بر اساس گزارش مرکز آمار برای پاییز ۱۳۹۸، جمعیت بیکار به ۲/۹ میلیون نفر و نرخ بیکاری به ۱۰/۶ درصد رسید که نسبت به پاییز سال قبل از آن به ترتیب ۳۲۴ هزار نفر و ۱/۲ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد. با این حال، نرخ مشارکت نیز در این مدت با ۰/۲ واحد درصد کاهش به ۴۴/۳ درصد رسید که معادل ۲۷/۳ میلیون نفر جمعیت فعال است. کل جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر در پاییز سال ۱۳۹۸ نزدیک به ۶۱/۷ میلیون نفر بوده که ۶۶۸ هزار نفر بیشتر از پاییز سال ۱۳۹۷ است، اما جمعیت خواهان و جویای شغل سرعت

جدول ۴- شاخص‌های اصلی بازار کار ایران به تفکیک جنسیت برای جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر

	پاییز ۱۳۹۸			پاییز ۱۳۹۷		
	مرد	کل	زن	مرد	کل	زن
مشارکت اقتصادی	۷۱/۰	۴۴/۳	۱۷/۹	۷۱/۱	۴۴/۵	۱۷/۹
	۵/۴	۲۷/۳	۵/۵	۲۱/۷	۲۷/۲	۵/۵
بیکاری	۸/۹	۱۰/۶	۱۸/۱	۱۰/۳	۱۱/۸	۱۰/۳
	۲/۰	۲/۹	۱/۰	۲/۲	۳/۲	۱/۰
اشتغال	۶۴/۷	۳۹/۶	۱۴/۷	۶۳/۸	۳۹/۲	۱۴/۷
	۴/۵	۲۴/۴	۴/۵	۱۹/۵	۲۴/۰	۴/۵
اشتغال ناقص	۱۱/۳	۱۰/۶	۶/۴	۱۳/۰	۱۱/۷	۶/۴
	۲/۳	۲/۶	۰/۳	۲/۵	۲/۸	۰/۳
سهم جمعیت بیکار فارغ‌التحصیل آموزش عالی از کل بیکاران (درصد)	۳۱/۲	۴۳/۳	۶۸/۳	۲۸/۵	۴۰/۷	۶۸/۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار در پاییز ۱۳۹۸
* جمعیت شاغل به کل جمعیت در همان گروه سنی

با وجود علاقه و توانایی، موفق به یافتن شغل نشده‌اند. نرخ بیکاری این گروه هر چند در یک سال گذشته ۱/۲ واحد درصد کاهش داشته، سهم فارغ‌التحصیلان دانشگاهی از کل بیکاران از ۴۰/۷ درصد به ۴۳/۳ درصد افزایش یافته است. در پاییز ۱۳۹۸، نیمی از شاغلان در بخش خدمات، نزدیک به یک سوم در بخش صنعت و حدود ۱۷ درصد نیز در بخش کشاورزی مشغول بوده‌اند. نسبت اشتغال در مناطق شهری ۳۸/۱ درصد و در مناطق روستایی ۴۴/۴ درصد بوده است.

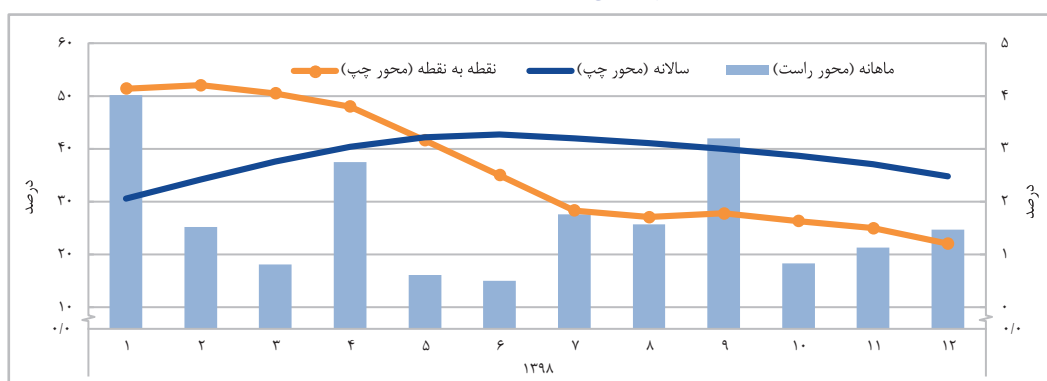
در ارتباط با بیکاری جوانان، هر چند نرخ بیکاری این گروه کاهش پیدا کرده و برای مثال در گروه سنی ۱۸ تا ۳۵ ساله نسبت به پاییز سال ۱۳۹۷ افت ۱/۴ واحد درصدی ثبت شده، تقریباً ۷۵ درصد از کل بیکاران را جوانان این گروه سنی تشکیل می‌دهند و نرخ بیکاری آنها (۱۷/۹ درصد) همچنان از نرخ بیکاری کل فاصله قابل توجهی دارد. بیکاری در بین فارغ‌التحصیلان آموزش عالی نیز از میانگین بالاتر بوده و در پاییز سال ۱۳۹۸، ۱۷/۴ درصد از این گروه

۲. قیمت‌ها و تورم

رقم کم‌سابقه ۵۲/۱ درصد رسید و پس از آن برای شش ماه متوالی روندی کاهنده را تجربه کرد تا در آبان‌ماه به ۲۷/۱ درصد برسد. تورم سالانه نیز تقریباً از نیمه دوم سال از روند صعودی بازماند و پس از اوج ۴۲/۷ درصدی در شهریورماه، سال را با رقم ۳۴/۸ درصد به پایان رساند. بیشترین نرخ تورم ماهانه در سال ۱۳۹۸ در فروردین به میزان ۴/۰ درصد به ثبت رسید و پس از آن آذرماه با نرخ ۳/۲ درصد قرار داشت. نرخ تورم ماهانه در سال ۱۳۹۸ به طور متوسط ۱/۷ درصد بوده که نسبت به سال قبل از آن ۱/۶ واحد درصد پایین‌تر بوده است. نمودار ۳ انواع نرخ تورم شاخص قیمت مصرف‌کننده را برای خانوارهای کل کشور نشان می‌دهد.

بر اساس گزارش مرکز آمار، عدد شاخص کل قیمت مصرف‌کننده (۱۳۹۵=۱۰۰) برای خانوارهای کل کشور، در اسفند سال ۱۳۹۸ به ۲۰۰/۵ رسید که نسبت به بهمن‌ماه ۱/۵ درصد و نسبت به اسفند سال قبل از آن ۲۲/۰ درصد افزایش نشان می‌دهد. عدد ۲۰۰ برای این شاخص حاکی از آن است که سطح عمومی قیمت‌ها از سال ۱۳۹۵ تا انتهای ۱۳۹۸، یعنی تقریباً در عرض سه سال و نیم، دو برابر شده است. رشد سطح عمومی قیمت‌ها که در سال ۱۳۹۷ شتاب دوچندانی گرفته بود و تقریباً از تابستان این سال در حال اوج گرفتن بود، تا اوایل سال ۱۳۹۸ نیز به روند صعودی خود ادامه داد. نرخ تورم نقطه به نقطه در اردیبهشت ۱۳۹۸ به

نمودار ۳- تورم شاخص قیمت مصرف‌کننده خانوارهای کشور

مأخذ: مرکز آمار ایران، گزارش شاخص بهای مصرف‌کننده، شماره‌های مختلف

قیمت رسمی بنزین در کشور قابل توجه بوده است و با ۴۴/۸ درصد بیشترین نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه اسفندماه را در میان بخش‌های اصلی به خود اختصاص داده است. جدول ۵ تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده را برای گروه‌های اصلی سبد خانوار در اسفند امسال نشان می‌دهد که بر اساس تورم سالانه مرتب شده است.

در میان ۱۲ بخش اصلی سبد خانوار کل کشور در محاسبات مرکز آمار برای آخرین ماه سال ۱۳۹۸، بیشترین نرخ تورم سالانه با ۴۹/۳ درصد مربوط به گروه لوازم خانگی و کمترین آن با ۱۵/۴ درصد متعلق به گروه ارتباطات بوده است. خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها نیز طی این مدت ۴۳/۰ درصد افزایش قیمت داشته‌اند. همچنین، رشد قیمت در بخش حمل‌ونقل به خصوص بعد از جهش

جدول ۵- تورم شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای کشور بر حسب بخش‌های اصلی در اسفند ۱۳۹۸

درصد تغییرات شاخص نسبت به				
دوازده ماهه	ماه مشابه سال قبل	ماه قبل	ضریب اهمیت	
۴۹/۳	۲۶/۲	۲/۰	۳/۹	مبلمان و لوازم خانگی
۴۶/۸	۴۴/۸	۲/۷	۹/۴	حمل و نقل
۴۵/۵	۲۶/۶	۱/۶	۱/۷	تفریح و فرهنگ
۴۳/۹	۲۹/۷	۳/۱	۴/۸	پوشاک و کفش
۴۳/۰	۱۴/۸	۱/۹	۲۶/۶	خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها
۴۰/۱	۲۵/۲	۰/۶	۱/۴	هتل و رستوران
۳۷/۲	۲۴/۲	۲/۱	۴/۲	کالاها و خدمات متفرقه
۳۴/۸	۲۲/۰	۱/۵	۱۰۰/۰	شاخص کل
۲۹/۹	۸/۴	۲/۱	۰/۶	دخانیات
۲۵/۹	۲۲/۱	۰/۶	۷/۱	بهداشت و درمان
۲۳/۷	۲۲/۰	۰/۴	۳۵/۵	مسکن، آب، برق و سوخت‌ها
۲۱/۸	۲۰/۶	۰/۱	۱/۹	آموزش
۱۵/۴	۳/۳	۱/۱	۲/۹	ارتباطات

مأخذ: مرکز آمار ایران، گزارش شاخص قیمت مصرف‌کننده، شهریور ۱۳۹۸

بعضاً غیرقابل تحمل بود. این مراعات‌ها مستلزم انجام کار کمتر و در نتیجه درآمد کمتر برای گروه‌های وسیعی از جامعه بود که نهایتاً به فشار بیشتر بر هزینه خانوار انجامید و سبب مصرفی آن‌ها را با تغییرات جدی روبه‌رو کرد. ادامه‌دار شدن این مشکل در ماه‌های ابتدای سال ۱۳۹۹ می‌تواند از یک طرف هزینه‌های سنگینی هم برای دولت و هم برای خانوارها به دنبال داشته باشد و از طرف دیگر درآمدهای آنها را کاهش دهد. افت شدید درآمدهای مالیاتی دولت که در این شرایط کاملاً محتمل است، در کنار افت قابل توجه درآمدهای نفتی که از یک طرف از محدودیت‌های صادراتی و تحریم‌های آمریکا و از طرف دیگر از کاهش شدید قیمت نفت نشأت می‌گیرد، می‌تواند با تشدید کسری بودجه و پولی‌سازی متعاقب آن، ارقام بالایی را برای سطح تورم در سال ۱۳۹۹ رقم بزند.

یکی از عوامل غیرمنتظره تأثیرگذار بر سبب مصرفی خانوار و در نتیجه سطح عمومی قیمت‌ها در آخرین ماه سال ۱۳۹۸، شیوع گسترده ویروس کرونا بود. نگرانی آحاد جامعه از ابتلای به این ویروس بسیاری از کسب‌وکارها را مختل کرد و بازار نزدیک به سال جدید را به طور کلی تحت‌الشعاع قرار داد. بازارهایی مثل پوشاک، لوازم منزل و یا حتی خودرو که با نزدیک شدن به تعطیلات سال جدید به طور معمول گرم‌تر می‌شدند، با کاهش شدید خرید و فروش به رکود رفتند و قیمت‌ها در آنها حتی با افت مواجه شدند. در طرف مقابل، برخی اقلام بهداشتی و درمانی و حتی برخی مواد غذایی که احتمال می‌رفت در مواجهه با این ویروس مفید باشند، با افزایش شدید قیمت و کمبود عرضه همراه شدند. مراعات‌های بهداشتی مورد نیاز، برای خانوارها بسیار پرهزینه تمام می‌شد و برای قشر کم‌درآمد

۳. تراز پرداخت‌ها

در سال ۱۳۹۷ کمتر از سال ۱۳۹۶ رقم خورد، اما کاهش واردات شدیدتر از کاهش صادرات بود و همین امر منجر به رشد چشمگیر حساب کالا شد. ارزش واردات کالا در سال ۱۳۹۷ معادل ۶۰/۸ میلیارد دلار و ۱۹/۶ درصد کمتر از سال ۱۳۹۶ بود، در حالی که ارزش صادرات کالا در همین مدت به ۹۲/۴ میلیارد دلار بالغ شد و تنها ۴/۸ درصد کمتر از سال قبل از آن بود. در این مدت با وجود کاهش ۷/۷ درصدی ارزش صادرات نفتی، ارزش صادرات غیرنفتی ۱/۰ درصد رشد یافت. به این ترتیب صادرات غیرنفتی در سال ۱۳۹۷ به ۳۲/۷ میلیارد دلار بالغ شد، در حالی که صادرات نفتی به سطح ۶۰/۷ میلیارد دلار کاهش یافت. از سوی دیگر، واردات نفتی و گازی کشور در این سال کاهش ۵۰/۱ درصدی را تجربه کرد و به سطح ۱/۴ میلیارد دلار رسید. واردات غیرنفتی نیز با کاهشی ۱۸/۴ درصدی مواجه شد و از ۵۹/۴ میلیارد دلار فراتر نرفت. در نتیجه این تحولات، مازاد تراز بازرگانی نفتی با کاهش ۵/۹ درصدی به رقم ۵۹/۴ میلیارد دلار و کسری تراز بازرگانی غیرنفتی با کاهش ۳۴/۰ درصدی به ۲۶/۷ میلیارد دلار بالغ شد. کسری حساب خدمات نیز در این سال با کاهشی ۷/۱ درصدی به حدود ۷/۴ میلیارد دلار رسید. در نهایت حساب درآمد و انتقالات جاری در سال ۱۳۹۷ به ترتیب ۲۰/۶ درصد و ۳۹/۱ درصد افزایش یافتند. جدول ۶ جزئیات موازنه پرداخت‌ها را در فاصله سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷ نشان می‌دهد.

آخرین آمار مربوط به موازنه پرداخت‌های خارجی کشور که در زمان تهیه این گزارش از سوی بانک مرکزی منتشر شده، مربوط به سال ۱۳۹۷ است. بر اساس این گزارش موازنه پرداخت‌ها که از حاصل جمع سه جزء حساب جاری، خالص حساب سرمایه و اشتباهات و از قلم افتادگی‌های محاسباتی به دست می‌آید، در مجموع سال ۱۳۹۷ به ۹/۹ میلیارد دلار بالغ شد. این درحالی است که در سال ۱۳۹۶ این رقم منفی ۸/۱ میلیارد دلار بوده است. بررسی اجزای مربوطه نشان می‌دهد که از یک سو مازاد حساب جاری با رشدی ۶۹/۱ درصدی به حدود ۲۶/۷ میلیارد دلار رسید و از سوی دیگر کسری خالص حساب سرمایه با کاهش ۱۷/۰ درصدی به ۱۶/۰ میلیارد دلار بالغ شد. رقم مربوط به اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها نیز از منفی ۴/۶ میلیارد دلار به منفی ۰/۸ میلیارد دلار رسید. بدین ترتیب عامل اصلی افزایش موازنه پرداخت‌ها در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال قبل از آن، رشد قابل توجه مازاد حساب جاری و پس از آن کاهش کسری خالص حساب سرمایه بوده است.

حساب جاری از چهار جزء حساب کالا، حساب خدمات، حساب درآمد و حساب انتقالات جاری تشکیل شده است. حساب کالا (تراز بازرگانی کالایی) که اختلاف ارزش صادرات و واردات کالاها را منعکس می‌کند، در سال ۱۳۹۷ با رشد قابل توجه ۴۴/۴ درصدی به ۳۲/۶ میلیارد دلار بالغ شد. البته تجارت کالایی کشور

جدول ۶- جزئیات موازنه پرداخت‌ها (میلیون دلار)

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	درصد تغییر ۱۳۹۶ به ۱۳۹۵	درصد تغییر ۱۳۹۷ به ۱۳۹۶
حساب جاری	۱۶,۳۸۸	۱۵,۸۱۶	-۳/۵	۶۹/۱
حساب کالا	۲۰,۸۴۳	۲۲,۵۹۶	۸/۴	۴۴/۴
صادرات کالا (فوب)	۸۳,۹۷۸	۹۸,۱۴۲	۱۶/۹	-۴/۸
صادرات نفتی	۵۵,۷۵۲	۶۵,۸۱۸	۱۸/۱	-۷/۷
صادرات غیرنفتی	۲۸,۲۲۶	۳۲,۳۲۴	۱۴/۵	۱/۰
واردات کالا (فوب)	۶۳,۱۳۵	۷۵,۵۴۶	۱۹/۷	-۱۹/۶
گاز و فرآورده‌های نفتی	۱,۳۸۸	۲,۷۶۴	۹۹/۱	-۵۰/۱
سایر کالا	۶۱,۷۴۷	۷۲,۷۸۲	۱۷/۹	-۱۸/۴
حساب خدمات	-۵,۹۴۱	-۷,۹۱۶	۳۳/۲	-۷/۱
حساب درآمد	۹۲۸	۶۶۹	۲۷/۹	۲۰/۶
حساب انتقالات جاری	۵۵۸	۴۶۷	-۱۶/۳	۳۹/۱
خالص حساب سرمایه	-۱۸,۲۸۸	-۱۹,۳۲۱	۵/۶	-۱۷/۰
اشتباهات و از قلم افتادگی	-۵,۷۶۶	-۴,۶۳۵	-۱۹/۶	-۸۲/۴
موازنه کل	-۷,۶۶۶	-۸,۱۴۰	۶/۲	-۲۲/۴

ماخذ: بانک مرکزی ایران، نماگرهای اقتصادی، شماره‌های مختلف

میلیارد دلار از کشور صادر شده است. بنابراین واردات نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن از نظر وزنی ۱۰/۸ درصد و از نظر ارزشی ۲/۳ درصد افزایش یافته است. این در حالی است که هم افزایش نرخ ارز احتمالاً فشار کاهشی بر میزان واردات

آخرین آمار تجارت خارجی منتشر شده از سوی گمرک در زمان تهیه این گزارش مربوط به یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ است. در این مدت ۳۲/۴ میلیون تن کالا به ارزش ۳۹/۹ میلیارد دلار به کشور وارد و ۱۲۵/۳ میلیون تن کالا به ارزش ۳۸/۶

وارد کرده و هم سیاست‌های تجاری دولت با هدف کنترل واردات وضع شده بودند. صادرات نیز از نظر وزنی افزایش ۱۷/۶ درصدی داشته، اما از نظر ارزشی، با وجود افزایش انگیزه صادرکنندگان در نتیجه رشد نرخ ارز، کاهش ۴/۵ درصدی را تجربه کرده است. این آمار به وضوح نشان می‌دهد که سیاست‌های تجاری دولت در راستای افزایش عرضه ارز از محل صادرات غیرنفتی و کاهش تقاضای وارداتی ارز شکست خورده است. در عین حال نسبت ارزش به وزن صادرات کشور در این مدت ۱۸/۸ درصد کمتر از مدت مشابه سال ۱۳۹۷ بوده که می‌تواند بر خام‌فروشی و ارزش افزوده کمتر کالاهای صادراتی در سال ۱۳۹۸ دلالت داشته باشد. البته

نسبت ارزش به وزن واردات کشور نیز کاهش ۷/۷ درصدی را در این مدت تجربه کرده است که می‌تواند نشانه‌ای از افزایش سهم واردات کالاهای اساسی مصرفی در مقایسه با کالاهای با تکنولوژی بالا باشد. در نتیجه تحولات تجاری کشور، مزاد یک میلیارد و ۳۷۲ میلیون دلاری تراز بازرگانی غیرنفتی گمرکی در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۷ به کسری قابل توجه یک میلیارد و ۳۴۳ میلیون دلاری در دوره مشابه سال ۱۳۹۸ تبدیل شده است. آمار تجارت خارجی کشور در یازده ماهه نخست سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷- تجارت خارجی کشور در یازده ماهه نخست سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

درصد تغییرات	یازده ماهه نخست ۱۳۹۸		یازده ماهه نخست ۱۳۹۷		تراز بازرگانی غیرنفتی
	وزن	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	
واردات	۱۰/۸	۳۹,۹۴۰	۳۲,۴۰۲	۳۹,۰۳۷	۲۹,۲۳۲
صادرات	۱۷/۶	۳۸,۵۹۷	۱۲۵,۲۹۰	۴۰,۴۰۹	۱۰۶,۵۲۸
	۲۰/۲	-۱,۳۴۳	۹۲,۸۸۸	۱,۳۷۲	۷۷,۲۹۶

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، گزارش آمار مقدماتی تجارت خارجی طی یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸

همچون سال گذشته در رتبه نخست کشورهای صادرکننده به ایران قرار دارد. سهم این کشور از کل واردات ایران از ۲۴/۱ درصد در مجموع سال ۱۳۹۷ به ۲۵/۳ درصد در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ افزایش یافته است. امارات با ۷/۹ میلیارد دلار صادرات به ایران در این مدت، همچون سال گذشته در رتبه دوم شرکای وارداتی ایران قرار گرفته و سهم آن از ۱۵/۳ درصد در سال ۱۳۹۷ به ۱۹/۹ درصد در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ افزایش یافته است. ترکیه که با سهم ۶/۱ درصدی از کل واردات ایران در سال ۱۳۹۷ شریک چهارم وارداتی ایران بود، در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ با صادرات ۴/۷ میلیارد دلار کالا به ایران، سهمی ۱۱/۷ درصدی از واردات ایران کسب کرده و در جایگاه سوم قرار گرفته است. هند اما از جایگاه سوم در سال ۱۳۹۷ به جایگاه چهارم شرکای وارداتی ایران در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ فروافتاده، اگرچه سهم آن از ۶/۴ درصد از کل واردات ایران به ۸/۶ درصد افزایش یافته و ۳/۴ میلیارد دلار کالا در این مدت به ایران صادر کرده است. در دوره قبلی تحریم‌های آمریکا علیه ایران، واردات برنج ایران از هند به شدت افزایش پیدا کرد که نشانه‌ای از تهاتر نفتی ایران و هند بود. اخبار غیررسمی حکایت از این دارند که در دوره کنونی تحریم‌ها، واردات چای از هند این نقش را ایفا می‌کند. آلمان همچون سال گذشته در جایگاه پنجم شرکای وارداتی ایران است. صادرات ۱/۹ میلیارد دلاری آلمان به ایران در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ سهم ۴/۸ درصدی از کل واردات ایران داشته، در حالی که سهم آلمان از واردات ایران در سال ۱۳۹۷ معادل ۵/۸ درصد بوده است. در مجموع پنج شریک عمده واردات ایران در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ سهم ۷۰/۲ درصدی از کل واردات کشور داشته‌اند، در حالی که این رقم برای پنج شریک عمده واردات ایران در کل سال ۱۳۹۷ معادل ۵۷/۷ درصد بوده است.

طبق گزارش بانک مرکزی، کل بدهی خارجی کشور در پایان آذرماه ۱۳۹۸ معادل ۹/۱ میلیارد دلار بوده که نسبت به مدت مشابه سال گذشته ۹/۸ درصد کاهش یافته است. حدود ۷/۶ میلیارد دلار از این رقم مربوط به بدهی‌های میان‌مدت و بلندمدت است که رشد ۱۰/۰ درصدی را نشان می‌دهد. با این حال بدهی‌های خارجی کوتاه‌مدت ایران در این مدت با کاهش قابل توجه ۵۲/۶ درصدی به سطح ۱/۵ میلیارد دلار رسیده است.

متأسفانه طی چند ماه اخیر، گمرک از ارائه جزئیات تجارت خارجی کشور اجتناب کرده و بخش محصولات عمده وارداتی و صادراتی را نیز از گزارش تحلیل مقدماتی خود حذف کرده است. در ارتباط با مقاصد صادراتی کشور در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸، چین با ۸/۹ میلیارد دلار واردات از ایران همچون سال ۱۳۹۷ در صدر قرار گرفته و سهمی ۲۳/۰ درصدی از کل صادرات ایران را به خود اختصاص داده است. این سهم در سال ۱۳۹۷ معادل ۲۰/۸ درصد بود. عراق نیز همچون سال ۱۳۹۷، جایگاه دومین کشور واردکننده کالاهای ایرانی را با ۸/۵ میلیارد دلار واردات در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ به خود اختصاص داده است. سهم عراق از کل صادرات ایران در این مدت ۲۲/۰ درصد و در مجموع سال ۱۳۹۷ معادل ۲۰/۱ درصد بوده است. ترکیه در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ معادل ۵/۰ میلیارد دلار واردات کالای غیرنفتی از ایران داشته و سومین شریک صادراتی ایران در این مدت محسوب می‌شود. سهم ترکیه از کل صادرات ایران در این مدت ۱۲/۹ درصد بوده است، در حالی که در مجموع سال ۱۳۹۷ با سهم ۵/۳ درصدی در جایگاه ششم شرکای صادراتی ایران قرار گرفته بود. به این ترتیب در پی تحریم‌های آمریکا، صادرات غیرنفتی ایران (شامل محصولات پتروشیمی و میعانات گازی) تمرکز بیشتری روی چین، عراق و به ویژه ترکیه داشته است. امارات متحده عربی با واردات ۴/۱ میلیارد دلاری از ایران در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ سهمی ۱۰/۶ درصدی را از کل صادرات ایران به خود اختصاص داده و در جایگاه چهارم مقاصد صادراتی ایران قرار گرفته است. این در حالی است که سهم امارات متحده عربی از صادرات ایران در سال ۱۳۹۷ معادل ۱۳/۴ درصد بوده است. افغانستان با ۲/۱ میلیارد دلار واردات از ایران و سهم ۵/۶ درصدی در جایگاه پنجم شرکای صادراتی ایران در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ است. این کشور در سال ۱۳۹۷ با سهم ۶/۶ درصدی از مجموع صادرات ایران در یازده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ سهم ۷۴/۰ درصدی از کل صادرات کشور داشته‌اند، در حالی که این رقم برای پنج شریک عمده صادرات ایران در کل سال ۱۳۹۷ معادل ۶۶/۸ درصد بوده است.

از سوی دیگر، چین با صادرات ۱۰/۱ میلیارد دلار کالا به کشور در این مدت

۴. بازار ارز

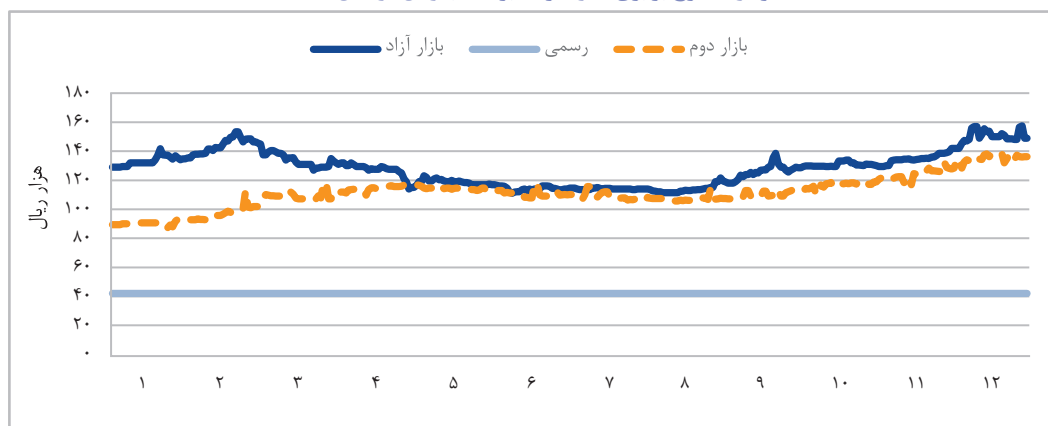
مجدداً روند کاهش ارزش را تجربه کرد. قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد در ابتدای سال ۱۳۹۸ معادل ۱۲۸/۹ هزار ریال بود و در روز ۱۹ اردیبهشت به قله ۱۵۲/۵ هزار ریال رسید، اما پس از آن روند کاهشی به خود گرفت تا در ۵ شهریور به سطح ۱۱۱/۰ هزار ریال فروافتد. پس از آن اگرچه برای بیش از ۲ ماه ثبات نسبی بر بازار حکمفرما بود، از نیمه دوم پاییز قیمت دلار آمریکا به تدریج افزایش یافت تا

در سال ۱۳۹۸، در حالی که قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازار آزاد نوسانات زیادی داشت، در بازار دوم (سامانه نیما) قیمت حواله دلار تقریباً روندی صعودی را طی کرد. ریال ایران که در برابر ارزهای معتبر جهانی از ابتدای سال ۱۳۹۸ تا اواخر بهار در حال تضعیف شدن بود، در تابستان این سال اندکی تقویت شد و در ابتدای پاییز به این روند ادامه داد، اگرچه از نیمه دوم این فصل تا پایان سال

حالی که نرخ رشد مشابه در بازار آزاد تنها ۱۵/۶ درصد بوده است. افزایش نرخ دلار در بازار دوم اثر کاهنده بر رشد نرخ دلار در بازار آزاد داشته و البته به کاهش رانت و فساد اقتصادی ناشی از آن نیز کمک کرده است. این در حالی است که ثبات نرخ رسمی دلار در سطح ۴۲ هزار ریال به توزیع رانت عمده در سال ۱۳۹۸ (همچون سال قبل از آن) منجر شد. معاون ارزی بانک مرکزی از تخصیص ۱۴ میلیارد دلار ارز با نرخ رسمی در سال ۱۳۹۸ مطابق سقف قانون بودجه این سال خبر داده است.

در زمستان سال ۱۳۹۸، نرخ دلار در برابر ریال در بازار آزاد به طور متوسط ۱۷/۴ درصد بیشتر از پاییز این سال و ۱۶/۸ درصد بیشتر از زمستان سال قبل بوده است. نمودار ۴ قیمت دلار آمریکا را در بازار رسمی، بازار دوم و بازار آزاد در طول سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

نمودار ۴- نرخ برابری دلار آمریکا بر حسب ریال در سال ۱۳۹۸

مأخذ: بانک مرکزی ایران، شبکه اطلاع رسانی طلا، سکه و ارز و پایگاه اینترنتی sanarate.ir

تشدید روند افزایش قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران تأثیرگذار بود. بانک مرکزی از تأمین بیش از ۱/۵ میلیارد دلار ارز در بازار دوم توسط این نهاد و صادرکنندگان غیرنفتی فقط در اسفندماه خبر داده و تخصیص فوری حداقل ۲۵۰ میلیون یورو ارز را برای تأمین واردات دارو و تجهیزات پزشکی با نرخ رسمی در دستور کار قرار داد. فارغ از این اتفاقات و اثر آنها بر بازار ارز در کوتاه مدت، نمی‌توان نقش متغیرهای کلیدی از جمله رشد نقدینگی بر روند بلندمدت بازار ارز را نادیده گرفت.

افزایش نرخ دلار آمریکا در برابر ریال ایران اگرچه به صورت تدریجی از نیمه دوم پاییز آغاز شده بود، اما بازگشت مجدد ایران به لیست سیاه کارگروه ویژه اقدام مالی (FATF) در دوم اسفند ۱۳۹۸، جرقه شتاب گرفتن این روند افزایشی را زد. این در حالی است که پیش از این رئیس کل بانک مرکزی مدعی بی‌تأثیر بودن تصمیم کارگروه ویژه اقدام مالی بر بازار ارز ایران به دلیل انجام تبادلات ارزی کشور از طریق روش‌های بانکی جایگزین و غیرقابل تحریم شده بود. شرایط ویژه اسفندماه و شیوع ویروس کرونا در کشور نیز در

۵. متغیرهای پولی و اعتباری

است. افت ذکر شده در خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی در حالی رخ داده که این متغیر نسبت به انتهای پاییز ۱۳۹۷ معادل ۸۶/۰ درصد رشد داشته است. در واقع در فاصله پاییز تا زمستان ۱۳۹۸ حدود ۱۲۰ درصد به این متغیر افزوده شده که عامل اصلی آن رشد ۱۷۲ درصدی بدهی دولت به بانک مرکزی بوده است. بر اساس توضیحات گزارش بانک مرکزی، افزایش بدهی دولت به بانک مرکزی در این مدت عمدتاً یک عملیات حسابداری و به دلیل تبدیل بخشی از بدهی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به بانک مرکزی به بدهی دولت به بانک مرکزی بوده است. بنابراین ترکیب پایه پولی در سال ۱۳۹۸ کمی دستخوش تغییر شده و سهم خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی حتی از قبل هم پررنگ‌تر شده است. خالص سایر اقلام نیز که همواره یک عامل کاهنده در محاسبات پایه پولی بوده، در انتهای آذرماه ۱۳۹۸ به نسبت ابتدای این سال اثر کاهنده کمتری داشته است. جدول ۸ جزئیات تغییر پایه پولی و اجزای آن از سمت منابع را نشان می‌دهد.

تازه‌ترین ترانزنامه منتشرشده بانک مرکزی حاکی از آن است که پایه پولی کشور در انتهای پاییز ۱۳۹۸ به ۳,۱۴۲ هزار میلیارد ریال بالغ شده که نسبت به ابتدای این سال ۱۸/۳ درصد و نسبت به زمان مشابه سال قبل از آن ۲۹/۰ درصد رشد داشته است. بر اساس آمارها، علت اصلی رشد پایه پولی در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۸، رشد خالص دارایی خارجی بانک مرکزی بوده که عمدتاً متأثر از تجدید ارزیابی و تسعیر نرخ ارز بوده است. این در حالی است که در سال ۱۳۹۷ افزایش شدید خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی دیگر عامل مهم افزایش پایه پولی بود. خالص دارایی خارجی بانک مرکزی که از ابتدای سال ۱۳۹۸ تا انتهای آذر ۲۷/۱ درصد افزایش را به ثبت رسانده، در کنار خالص سایر اقلام که در این مدت رشد ۱۰ درصدی را تجربه کرده، عوامل افزایش قابل توجه پایه پولی در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۸ به حساب می‌آیند. از طرف دیگر خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی و بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی در طول این نه ماه به ترتیب با افت ۱۵/۵ درصدی و ۱۹/۴ درصدی همراه بوده

جدول ۸- اجزای پایه پولی از سمت منابع (مانده در پایان دوره - هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر پاییز ۱۳۹۸ نسبت به	۱۳۹۸			۱۳۹۷			
	پاییز	تابستان	بهار	زمستان	پاییز	ابتدای سال	
۲۹/۰	۳,۱۴۲/۶	۲,۹۵۱/۲	۲,۷۴۴/۳	۲,۶۵۶/۹	۲,۴۳۶/۰	۱۸/۳	پایه پولی
۲۸/۹	۳,۰۷۲/۴	۲,۶۵۷/۷	۲,۳۱۰/۴	۲,۴۱۶/۵	۲,۳۸۴/۱	۲۷/۱	خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی
۸۶/۰	۲۴۶/۸	۳۳۶/۶	۴۱۴/۸	۲۹۲/۰	۱۳۲/۷	-۱۵/۵	خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی
-۲۵/۶	۱,۱۱۳/۹	۱,۳۱۸/۸	۱,۳۴۵/۵	۱,۳۸۱/۷	۱,۴۹۷/۹	-۱۹/۴	بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی
-۱۸/۳	-۱,۲۹۰/۵	-۱,۲۶۱/۹	-۱,۳۲۶/۴	-۱,۴۳۳/۳	-۱,۵۷۸/۷	۱۰/۰	خالص سایر اقلام

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی، شماره‌های مختلف

خواهد بود. سهم پول از کل نقدینگی در ادامه روند افزایشی خود، در انتهای پاییز سال ۱۳۹۸ به ۰/۱۶ رسید. این در حالی است که نسبت مذکور در پاییز ۱۳۹۷ معادل ۰/۱۴ و در پاییز ۱۳۹۶ معادل ۰/۱۲ بوده است. در آذرماه ۱۳۹۸ رشد نقطه به نقطه پول (۴۸/۶ درصد) تقریباً دو برابر رشد شبه پول (۲۴/۹ درصد) بوده است. عمده افزایش در مقدار پول در این مدت ناشی از افزایش ۵۶/۰ درصدی سپرده‌های دیداری بوده و جزء دیگر آن یعنی اسکناس و مسکوک در دست اشخاص تنها ۱۶/۰ درصد در این مدت افزایش داشته است. با توجه به نرخ رشد تقریباً مشابه نقدینگی و پایه پولی در این مدت، ضریب فزاینده نقدینگی نیز تفاوت چندانی نداشته و در سطح ۷/۲ باقی مانده است. جدول ۹ ضریب فزاینده نقدینگی و اجزای تشکیل‌دهنده نقدینگی را در فصول مختلف سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

در پایان آذرماه سال ۱۳۹۸ حجم نقدینگی به سطح ۲۲,۶۲۳ هزار میلیارد ریال رسید. رشد نقطه به نقطه نقدینگی در این ماه معادل ۲۸/۲ درصد بوده که در مقایسه با ماه‌های مشابه سه سال قبل از آن بیشترین رشد محسوب می‌شود. افزایش رشد نقدینگی در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۸ با بیشتر شدن سیالیت نقدینگی همراه بوده است. بازدهی بالاتر بازارهای موازی بازار پول به طور طبیعی موجب می‌شود که افراد انگیزه کمتری برای نگهداری سپرده‌های بلندمدت بانکی داشته باشند و منابع مالی خود را با نقدشوندگی بالاتری نگه دارند تا در زمان لازم به راحتی بتوانند در بازارهای دیگر خرید یا سرمایه‌گذاری کنند. همین امر موجب قدرت تورمزایی بیشتر نقدینگی می‌شود. به بیان دیگر، با توجه به نقدشوندگی بالاتر پول نسبت به شبه پول، هر چه سهم پول از نقدینگی بیشتر باشد، رشد سطح عمومی قیمت‌ها به نسبت بالاتر

جدول ۹- ضریب فزاینده نقدینگی و اجزای تشکیل‌دهنده نقدینگی (مانده در پایان دوره - هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر پاییز ۱۳۹۸ نسبت به	۱۳۹۸			۱۳۹۷			
	پاییز	تابستان	بهار	زمستان	پاییز	ابتدای سال	
۲۸/۲	۲۲,۶۲۳/۱	۲۱,۲۶۴/۴	۱۹,۷۹۹/۱	۱۸,۸۲۸/۹	۱۷,۶۴۵/۸	۲۰/۲	نقدینگی
۴۸/۶	۳,۶۳۴/۸	۳,۳۳۳/۵	۳,۱۰۸/۷	۲,۸۵۲/۳	۲,۴۴۶/۲	۲۷/۴	پول
۱۶/۰	۵۳۷/۹	۴۹۸/۶	۵۰۲/۲	۵۴۷/۵	۴۵۵/۰	-۳/۶	اسکناس و مسکوک در دست اشخاص
۵۶/۰	۳,۱۰۶/۹	۲,۸۳۴/۹	۲,۶۰۶/۵	۲,۳۰۴/۸	۱,۹۹۱/۲	۳۴/۸	سپرده‌های دیداری
۲۴/۹	۱۸,۹۸۸/۳	۱۷,۹۳۰/۹	۱۶,۶۹۰/۴	۱۵,۹۷۶/۶	۱۵,۱۹۹/۶	۱۸/۹	شبه پول (سپرده‌های غیردیداری)
-۰/۶	۷/۲	۷/۲	۷/۲	۷/۱	۷/۲	۱/۶	ضریب فزاینده نقدینگی (بدون واحد)

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی، شماره‌های مختلف

حدود ۱۰/۳ درصد ثابت مانده، نسبت تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی در انتهای پاییز این سال کاهش داشته و به ۷۸/۵ درصد رسیده است. این نسبت در ابتدای دهه ۱۳۹۰ معادل ۱۱۰ درصد و در سال ۱۳۹۳ معادل ۹۲/۹ درصد بوده و در سال‌های اخیر (به جز سال ۱۳۹۵) به طور تقریباً مستمر با کاهش همراه بوده است. جدول ۱۰ جزئیات این آمار را نشان می‌دهد.

مانده کل تسهیلات اعطاشده سیستم بانکی در آخرین روز پاییز ۱۳۹۸ با ۱۵/۴ درصد رشد نسبت به ابتدای سال و ۲۰/۲ درصد رشد نسبت به یک سال قبل از آن به حدود ۱۷,۴۰۹ هزار میلیارد ریال رسید. سپرده‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی طی این مدت رشد بالاتری را تجربه کرد (به ترتیب ۱۹/۶ درصد و ۲۷/۴ درصد) و رقم ۲۴,۷۱۷ هزار میلیارد ریال را به ثبت رسانید. از آنجا که نسبت ذخیره قانونی در یک سال منتهی به آذر ۱۳۹۸ تغییر چندانی نداشته و در

جدول ۱۰- مانده تسهیلات و سپرده‌های ربالی و ارزی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در پایان دوره

درصد تغییر آذر ۱۳۹۸ نسبت به	آذر ۱۳۹۸		۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	
	آذر ۱۳۹۷	اسفند ۱۳۹۷				
۲۰/۲	۱۵/۴	۱۷,۴۰۹/۲	۱۵,۰۹۰/۲	۱۲,۵۸۷/۱	۹,۸۶۶/۶	تسهیلات (هزار میلیارد ریال)
۲۷/۴	۱۹/۶	۲۴,۷۱۶/۹	۲۰,۶۷۳/۴	۱۶,۴۶۴/۱	۱۲,۷۲۸/۴	سپرده‌ها (هزار میلیارد ریال)
۲۷/۵	۱۹/۴	۲۲,۱۶۴/۰	۱۸,۵۶۸/۳	۱۴,۷۴۱/۹	۱۱,۳۷۴/۱	سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (هزار میلیارد ریال)
-	-	۱۰/۳	۱۰/۲	۱۰/۵	۱۰/۶	نسبت ذخیره قانونی (درصد)
-	-	۷۸/۵	۸۱/۳	۸۵/۴	۸۶/۷	نسبت تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (درصد)

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، آمارهای بانکی

۶. وضعیت مالی دولت

روز صادراتی به آنها تحویل دهد که این بند الحاقی توسط شورای نگهبان حذف شد. در مجموع در قانون بودجه سال ۱۳۹۹ به طرق مختلف تلاش شده است که نفت به جای پول وسیله مبادله دولت و طلبکارانش باشد.

از سال ۱۳۹۳ به این سو، هر ساله در قوانین بودجه تبصره‌ای را در نظر می‌گرفتند که شرکت ملی نفت از محل تحویل نفت خام به پالایشگاه‌ها، مواد اولیه قیر به جای پول دریافت کند و این ماده اولیه قیر در راستای پرداخت تعهدات پیمانکاران طرف قرارداد دولت مورد استفاده قرار گیرد. در واقع به جای استفاده از پول به عنوان وسیله مبادله، ماده اولیه قیر جایگزین شده بود. طبیعتاً این فرآیند دارای هزینه مبادلاتی زیاد، ناکارا و مجرای بروز فساد بود. در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ این تبصره حذف شد. نمایندگان کمیسیون تلفیق مجدداً تحویل ۴ میلیون تن ماده اولیه قیر به شرکت ملی نفت در ازای نفت خام تحویلی به پالایشگاه‌ها را به تصویب رساندند و نهایتاً این بند الحاقی توسط شورای نگهبان حذف شد. با فرض ثابت ماندن قیمت ماده اولیه قیر، این تکلیف می‌توانست حدود ۱۰۰ هزار میلیارد ریال از درآمدهای شرکت ملی نفت را ببلعد که در شرایط تحریمی کنونی رقم قابل توجهی محسوب می‌شود. نکته جالب اینجاست که بیش از ۸۰ درصد قیر تولیدی کشور توسط بخش خصوصی و عمدتاً از طریق بورس عرضه می‌شود و نمی‌توان برای آن از طریق قانون بودجه تکلیفی مشخص کرد. در عین حال شرکت‌های پالایشی در ازای دریافت خوراک از شرکت ملی نفت، پنج فرآورده اصلی را به شرکت ملی پالایش و پخش تحویل می‌دهند و به این ترتیب منابعی برای انجام تعهد قیر رایگان باقی نمی‌ماند.

یکی از مواردی که کمیسیون تلفیق بودجه به لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ الحاق کرده بود، الزام شرکت‌های آب و فاضلاب، توزیع برق و گاز استانی به تأمین آب، برق و گاز تا درب شهرک‌های صنعتی از محل منابع داخلی خود این شرکت‌ها بود. برق‌رسانی به شهرک‌های صنعتی در حالی به منابع داخلی شرکت‌های توزیع برق عودت داده شده بود که در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ به ترتیب تنها ۲۸ درصد و ۴۳ درصد از منابع پیش‌بینی شده در بودجه شرکت‌های دولتی صنعت برق تحقق یافته بود. طبق برآورد مرکز پژوهش‌های مجلس، برق‌رسانی به ۱۹۸ شهرک صنعتی در سال ۱۳۹۹ به حدود ۱۶۰ هزار میلیارد ریال منابع نیاز خواهد داشت که به افزایش بدهی شرکت‌های صنعت برق منجر خواهد شد. این بند الحاقی نیز توسط شورای نگهبان حذف شد.

در چند سال اخیر سهم واگذاری شرکت‌های دولتی به شکل نامناسب رد دیون به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته بود. اما نمایندگان کمیسیون تلفیق در اصلاح لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ به دولت تکلیف کرده‌اند که تا سقف ۵۰۰ هزار میلیارد ریال از بدهی‌های خود به سازمان تأمین اجتماعی و همچنین سازمان تأمین اجتماعی نیروهای مسلح را از طرق واگذاری سهام و حقوق مالکانه، تأمین خوراک و انرژی با قیمت ترجیحی، واگذاری طرح‌های عمرانی و واگذاری خانه‌های سازمانی دولتی تأدیه کند. در واقع به جای فرآیند شفاف واگذاری و فروش اموال و سهام دولتی به عموم متقاضیان بازار و استفاده از منابع حاصله برای تسویه بدهی، فرآیند غیرشفاف و مستعد فساد واگذاری در ازای رد دیون در دستور کار قرار گرفته است.

اما یکی از موارد مثبت مصوبات کمیسیون تلفیق نسبت به لایحه بودجه، کاهش برداشت دولت از منابع صندوق توسعه ملی برای مصارف مشخص شده در تبصره ۴ ماده واحده از ۳ میلیارد و ۴۲۵ میلیون یورو به ۲ میلیارد و ۷۹۵ میلیون یورو است. ۱۵۰ میلیون یورو از این کاهش مربوط به طرح‌های بخش آب و ۵۰ میلیون یورو مربوط به بخش طرح‌های آبخوانداری و آبخوانداری است. در طرح‌های مربوط به بخش آب، اعتبارات طرح‌های آبیاری تحت فشار از ۱۵۰ میلیون یورو به ۱۰۰

پس از رد کلیات لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ در مجلس در تاریخ ۵ اسفند ۱۳۹۸، برای اولین بار در تاریخ کشور با حکم حکومتی رهبر انقلاب، مصوبه کمیسیون تلفیق در خصوص این لایحه بدون کسب رأی نمایندگان مجلس راهی شورای نگهبان شد و با اندکی تغییرات پس از تأیید این نهاد برای اجرا ابلاغ شد. به این ترتیب عملاً نهاد قانون‌گذار از فرآیند تصویب قانون بودجه کنار گذاشته شد تا مصوبه کمیسیون تلفیق در دستور کار قرار بگیرد. در ادامه به مهمترین نکات مصوبه کمیسیون تلفیق و تفاوت‌های آن با لایحه بودجه پرداخته خواهد شد.

سهم صندوق توسعه ملی از صادرات نفتی هم در لایحه و هم در مصوبه کمیسیون تلفیق معادل ۲۰ درصد در نظر گرفته شده، در حالی که قانون برنامه ششم توسعه این سهم را ۳۶ درصد مقرر کرده بود. در لایحه بابت این مابه‌التفاوت ۱۶ واحد درصدی، بدهی ۳۰۲/۱ هزار میلیارد ریالی دولت به صندوق توسعه ملی در نظر گرفته شده بود. در واقع با فرض صادرات روزانه یک میلیون بشکه نفت و میعانات گازی با قیمت هر بشکه ۵۰ دلار و نرخ تسعیر ۸۵ هزار ریال به ازای هر دلار، مابه‌التفاوت ۱۶ واحد درصدی سهم صندوق توسعه ملی معادل ۳۰۲/۱ هزار میلیارد ریال خواهد شد. اما در لایحه مشخص نشده بود که اگر صادرات نفت کمتر از یک میلیون بشکه در روز باشد، تکلیف این بدهی چه خواهد شد. به این ترتیب قابل تفسیر بود که اگر به هر دلیلی درآمد صادرات نفتی از رقم پیش‌بینی شده کمتر شود، صندوق باید از محل سایر منابع خود وام پرداختی به دولت را به سطح ۳۰۲/۱ هزار میلیارد ریال برساند. در مصوبه کمیسیون تلفیق مشخص شد که وام پرداختی صندوق توسعه ملی به دولت معادل همین ۱۶ درصد صادرات نفتی (هر میزان صادراتی که در عمل محقق شود) باشد.

در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ مجوز تسویه ۴۰۰ هزار میلیارد ریال از بدهی‌های دولت از طریق تحویل نفت خام به طلبکاران داده شده بود. در قانون بودجه سال ۱۳۹۸ این رقم حدود ۱۰۰ هزار میلیارد ریال بود که به دلایل ساختاری امکان تحقق آن فراهم نشد. بنابراین افزایش این رقم به ۴۰۰ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ محل نقد جدی بود. کمیسیون تلفیق این رقم را به ۹۰۰ هزار میلیارد ریال (تقریباً دو برابر درآمدهای نفتی پیش‌بینی شده) افزایش داده و صرفاً مجوز تسویه بدهی شرکت ملی نفت و پرداخت تعهدات مربوط به طرح‌های عمرانی را از این محل صادر کرد. البته شورای نگهبان محدودیت مربوط به تسویه بدهی شرکت ملی نفت را حذف کرده و تسویه بدهی دولت را از این محل در دستور کار قرار داده است، چرا که پرداخت بدهی‌های شرکت ملی نفت در زیرمجموعه بودجه شرکت‌های دولتی و تعهدات طرح‌های عمرانی در زیرمجموعه بودجه عمومی قرار می‌گیرد. مجوز تسویه بخشی از بدهی یک شرکت دولتی از محل فروش داخلی نفت فراتر از رابطه مالی تعریف‌شده دولت و شرکت ملی نفت است. همچنین علاوه بر این رقم، در صورت درخواست دارندگان انواع اوراق مالی اسلامی، مجوز تهاتر این اوراق با نفت خام صادراتی تا سقف ۱۵۰ هزار میلیارد ریال بر مبنای ارزش اسمی اوراق و قیمت نفت در بورس انرژی داده شده است. فارغ از این که احتمالاً دارندگان اوراق مالی انگیزه‌ای برای تبدیل یک دارایی نقدشونده (اوراق) به دارایی با نقدشوندگی کمتر (نفت) بدون برخورداری از هیچ امتیاز ویژه‌ای ندارند، ساز و کار استفاده از قیمت منطقه‌ای نفت در این بند در نظر گرفته شده و صرفاً قیمت بورس انرژی مبنای قرار گرفته است. این در حالی است که به دلیل عدم وجود خریدار برای نفت با قیمت‌های مد نظر شرکت ملی نفت در بورس انرژی، معاملات مستمر نفت در این بازار شکل نگرفته و قیمت کشف‌شده‌ای وجود ندارد. در عین حال در مصوبه کمیسیون تلفیق به شرکت ملی نفت اجازه داده شده بود که در صورت درخواست بانک‌های ملت و سپه، در سقف مطالبات ارزی سررسیدشده آنها از این شرکت، نفت خام را به قیمت

به اوراق بهادار دولتی است. تصویب این بند از لایحه می‌توانست تبعات منفی قابل توجهی برای این صندوق‌ها و بازار سرمایه کشور به همراه داشته باشد. در عین حال ممنوعیت واردات خودرو که در مصوبات کمیسیون تلفیق برچیده شده بود و می‌توانست علاوه بر ایجاد درآمد برای دولت در سال ۱۳۹۹، به کنترل نوسانات قیمتی بازار خودرو در این سال کمک کند، توسط شورای نگهبان مجدداً برقرار شد.

یکی از مهمترین تغییرات ایجاد شده در لایحه بودجه، اضافه شدن مالیات بر دارایی برای خانه‌های مسکونی با ارزش بیشتر از ۱۰۰ میلیارد ریال و خودروهای سواری شخصی با ارزش بیشتر از ۷ میلیارد ریال است. در این راستا واحدهای مسکونی با ارزشی بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیارد ریال، نسبت به مازاد ۱۰۰ میلیارد ریال مکلف به پرداخت ۰/۱ درصد مالیات خواهند شد. به این ترتیب مالک واحد مسکونی به ارزش ۱۵۰ میلیارد ریال مکلف به پرداخت ۰/۱ درصد از ۵۰ میلیارد ریال (معادل ۵۰ میلیون ریال) خواهد شد. اگر ارزش ملک بین ۱۵۰ میلیارد ریال تا ۲۵۰ میلیارد ریال باشد، ۵۰ میلیارد ریال آن با نرخ ۰/۱ درصد و مازاد آن با نرخ ۰/۲ درصد مشمول مالیات خواهد شد. این نرخ نسبت به مازاد ۲۵۰ میلیارد ریال تا ۴۰۰ میلیارد ریال معادل ۰/۳ درصد، برای مازاد ۴۰۰ میلیارد ریال تا ۶۰۰ میلیارد ریال معادل ۰/۴ درصد و برای مازاد ۶۰۰ میلیارد ریال معادل ۰/۵ درصد خواهد بود. نرخ مالیات خودروهای با ارزش بیش از ۷ میلیارد ریال نیز ۰/۲ درصد خواهد بود. اجرای مالیات بر خانه‌های خالی نیز تکلیف دیگری است که به سازمان امور مالیاتی و شهرداری‌های شهرهای با بیش از ۱۰۰ هزار نفر جمعیت محول شده و درآمد آن به طور مساوی بین خزانه و شهرداری‌ها تقسیم خواهد شد.

در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ رقم قابل توجه ۴۰۰ هزار میلیارد ریال برای واگذاری و فروش اموال و دارایی‌های منقول و غیرمنقول دولت از طریق مزایده عمومی در نظر گرفته شده بود. با توجه به سابقه عملکرد دولت در این زمینه، تحقق آن تقریباً غیرممکن به نظر می‌رسد. نمایندگان کمیسیون تلفیق این اختیار را به دولت دادند که در صورت فروش نرفتن این اموال از طریق مزایده، آنها را به طلبکاران خود به قیمت پایه مزایده واگذار کند، اگرچه شورای نگهبان این اختیار را حذف کرد تا رد دیون دولت از این طریق مجاز نباشد. میزان تنخواه‌گردان خزانه طبق قانون حداکثر معادل ۳ درصد از بودجه عمومی است. البته قانون به دولت اجازه می‌دهد که برای مقابله با حوادث غیرمترقبه این رقم ۳ واحد درصد دیگر افزایش یابد. نمایندگان کمیسیون تلفیق برای بودجه سال ۱۳۹۹ مبلغی را از محل تنخواه‌گردان حوادث غیرمترقبه به تصویب رسانده‌اند که از جمله آن می‌توان به ۳ هزار میلیارد ریال برای جبران خسارات ناشی از سیل و ۲ هزار میلیارد ریال جهت تجهیز بالگردهای هوانبروز اشاره کرد. با این حال به طور مشخص رقمی برای مقابله با شیوع بیماری کرونا در نظر گرفته نشده است. البته نکته مهم این است که این مجوز برای بروز حوادث غیرمترقبه در همان سال اجرای بودجه در نظر گرفته شده است تا بتوان با صرفه‌جویی در سایر هزینه‌های بودجه‌ای، نسبت به بازپرداخت تنخواه‌گردان در پایان همان سال اقدام کرد. بنابراین بهتر است در زمان تصویب مخارج بودجه‌ای از این مجوز تنخواه‌گردان استفاده نشود و اجازه داده شود برای جبران بروز حوادث غیرمترقبه در همان سال اجرای بودجه مورد استفاده قرار گیرد. اگر از هم‌اکنون مشخص است که به چه مخارجی برای سال آینده نیاز داریم، بهتر است آن را از محل ردیف‌های درآمدی بودجه عمومی پوشش دهیم، چرا که اصلاً بودجه‌ریزی به دنبال تأمین همین هدف است.

افزایش تسهیلات ازدواج از ۳۰۰ میلیون ریال برای هر یک از زوجین به ۵۰۰ میلیون ریال، یکی دیگر از مصوبات کمیسیون تلفیق بوده است. تسهیلات مربوط به کمیته امداد امام خمینی، سازمان بهزیستی کشور و ستاد اجرایی فرمان امام نیز از ۵۰ هزار میلیارد ریال به ۸۰ هزار میلیارد ریال افزایش یافته است. همچنین نمایندگان کمیسیون تلفیق

میلیون یورو و اعتبارات طرح‌های آبرسانی روستایی و عشایری نیز از ۱۵۰ میلیون یورو به ۱۰۰ میلیون یورو کاهش یافته و اعتبار ۵۰ میلیون یورویی طرح‌های پایداری و ارتقای کیفی آب شرب شهرهای پرتنش به کلی حذف شده است. با توجه به عدم تأثیر اعتبارات طرح‌های آبیاری تحت فشار بر مصرف واقعی آب در سال‌های اخیر و همچنین اشکالات نظری و تجربی جدی وارد به این طرح‌ها، بهتر بود که اعتبارات این بخش به کلی حذف می‌شد و اعتبارات پایداری و ارتقای کیفی آب شرب شهرهای پرتنش به قوت خود باقی می‌ماند. اعتبارات ۲ میلیارد دلاری تقویت بنیه دفاعی در مصوبات کمیسیون تلفیق بدون تغییر باقی مانده است، در حالی که اعتبارات مقابله با ریزگردها از ۱۰۰ میلیون یورو به ۲۰ میلیون یورو نزول کرده است. اعتبارات مربوط به صدا و سیما و طرح‌های نوآورانه معاونت علمی و فناوری رییس جمهور نیز بدون تغییر پا بر جا مانده است، در حالی که اعتبار ۱۵۰ میلیون یورویی رفع مشکل پسماندها و اعتبار ۱۴۰ میلیون یورویی حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری به کلی حذف شده است. با این حال در مصوبه کمیسیون تلفیق به درستی ذکر شده است که بازپرداخت این تسهیلات در بودجه‌های سالانه سال‌های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۵ در نظر گرفته شود، در حالی که این مهم در لایحه مغفول مانده بود.

سقف مجاز انتشار اوراق از سوی شهرداری‌ها که در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ معادل ۵۰ هزار میلیارد ریال بود، در مصوبه کمیسیون تلفیق به ۸۰ هزار میلیارد ریال افزایش یافته است. در لایحه بودجه، حداقل ۵۰ درصد از این رقم باید به طرح‌های قطار شهری و حمل و نقل شهری اختصاص می‌یافت که با توجه به تضمین ۵۰ درصد بازپرداخت این اوراق از سوی دولت، حداقل بار مالی تحمیل شده به دولت از این محل معادل ۱۲/۵ هزار میلیارد ریال بود. در مصوبه کمیسیون تلفیق علاوه بر اضافه شدن کل مجوز انتشار اوراق، مقرر شده است که حداقل ۲۵ درصد دیگر به طرح‌های بازآفرینی بافت‌های فرسوده اطراف برخی از حرم‌های مطهر تعلق گیرد. تضمین بازپرداخت ۵۰ درصد از اصل و سود این اوراق نیز بر عهده دولت گذاشته شده است. به این ترتیب حداقل بار مالی تحمیل شده به دولت از این محل به ۳۰ هزار میلیارد ریال افزایش یافته است. همچنین در مصوبه کمیسیون تلفیق، مجوز انتشار ۱۰ هزار میلیارد ریال اوراق مالی اسلامی با تضمین دولت به وزارت کشور داده شده است تا منابع حاصل شده را صرف خرید تجهیزات آتش‌نشانی کند.

همچنین، مجوز انتشار اسناد تسویه خزانه نوع اول از ۲۰ هزار میلیارد ریال به ۵۰ هزار میلیارد ریال افزایش یافته است و مجوز انتشار اسناد تسویه خزانه نوع دوم (با مشارکت بانک‌ها و بانک مرکزی) نیز که برخلاف قانون بودجه سال ۱۳۹۸، در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ در نظر گرفته نشده بود، در مصوبه کمیسیون تلفیق تا سقف ۳۰۰ هزار میلیارد ریال صادر شده است. در خصوص فرآیند تسویه بدهی از طریق اسناد خزانه نوع دوم، در مصوبه کمیسیون تلفیق به بانک‌ها تکلیف شده بود که کلیه جریمه‌های تأخیر اشخاص مشمول این حکم را ببخشند که این تکلیف توسط شورای نگهبان حذف شد، چرا که می‌توانست زبان قابل توجهی را متوجه سیستم بانکی کشور کند. همچنین امکان تسویه بدهی‌های بانک‌های دولتی به بانک مرکزی در ازای افزایش بدهی دولت به بانک مرکزی و متناسب با آن، افزایش سرمایه دولت در این بانک‌ها اندیشیده شده است. این فرآیند مخاطرات اخلاقی جدی برای بانک‌های دولتی به همراه دارد و کنترل بدهی‌های آینده آنها به بانک مرکزی را بسیار دشوار خواهد کرد.

در مصوبات کمیسیون تلفیق همچنین مجوز انتشار اوراق بیمه‌ای از یک هزار میلیارد ریال به ۱۰ هزار میلیارد ریال افزایش یافته است. مجوز انتشار اوراق برای احداث و تکمیل فضاهای آموزشی و ورزشی وزارت آموزش و پرورش نیز از ۱۰ هزار میلیارد ریال به ۲۰ هزار میلیارد ریال رسیده است.

یکی از نکات مثبت مصوبات کمیسیون تلفیق، حذف الزام صندوق‌های سرمایه‌گذاری با درآمد ثابت به تخصیص ۵۰ درصد از دارایی‌های خود

جمع منابع عمومی به سطح ۵,۶۱۰ هزار میلیارد ریال رسید که رشد ۱۵/۸ درصدی نسبت به لایحه بودجه ۱۳۹۹ و رشد ۴۵/۳ درصدی نسبت به اصلاحیه قانون بودجه سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد. با تغییرات مصوب شورای نگهبان این رقم ۱۰۰ هزار میلیارد ریال دیگر افزایش یافت و به ۵,۷۱۰ هزار میلیارد ریال رسید. این افزایش در حالی رخ داده است که منابع پیش‌بینی‌شده برای لایحه بودجه، خود با بیش‌برآورد جدی مواجه بوده‌اند. درآمد‌های اختصاصی نیز پس از تغییرات اعمال‌شده از سوی شورای نگهبان، نسبت به لایحه بودجه رشد ۰/۷ درصدی را تجربه کرده و به سطح ۷۸۸ هزار میلیارد ریال رسیده‌اند. به این ترتیب بودجه عمومی در قانون بودجه سال ۱۳۹۹ با رشد ۱۵/۲ درصدی نسبت به لایحه بودجه، به سطح ۶,۴۹۸ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. به موازات بودجه شرکت‌های دولتی با کاهش ۳/۲ درصدی نسبت به لایحه مواجه شده و همین امر موجب شده است که بودجه کل کشور که مجموع بودجه عمومی و بودجه شرکت‌های دولتی پس از کسر اقلام دو بار منظور شده است، تنها ۱/۹ درصد بیشتر از لایحه و معادل ۲۰,۲۶۷ هزار میلیارد ریال باشد.

تکالیف دیگری را برای سپرده‌های جاری و قرض‌الحسنه بانک‌ها مشخص کرده‌اند که از آن جمله می‌توان به ۲ هزار میلیارد ریال تسهیلات قرض‌الحسنه بلندمدت حداقل ۱۰ ساله برای ودیعه مسکن، وام ازدواج و وام ضروری کارکنان و بازنشستگان ناجا، ۱۰ هزار میلیارد ریال تسهیلات ساخت یا خرید مسکن با نرخ سود ۹ درصد با بازپرداخت ۲۰ ساله و تضمین نیروی انتظامی، ۴۰ هزار میلیارد ریال برای ودیعه مسکن، وام ازدواج و وام خرید جهیزیه کارکنان ارتش، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و همچنین ۸ هزار میلیارد ریال بابت تسهیلات ساخت یا خرید مسکن این افراد، ۵ هزار میلیارد ریال برای پرداخت به بیماران صعب‌العلاج و زوج‌های نابارور، ۵ هزار میلیارد ریال برای متقاضیان روستایی و ۴ هزار میلیارد ریال برای ایجاد نیروگاه‌های خورشیدی اشاره کرد. تحمیل این تسهیلات تکلیفی به منابع عمومی نظام بانکی از محل قانون بودجه به نفع گروه‌هایی خاص، فارغ از درست یا نادرست بودن شیوه قانونی آن، چالش‌های جدی برای نظام بانکی بحران‌زده کشور به همراه خواهد داشت.

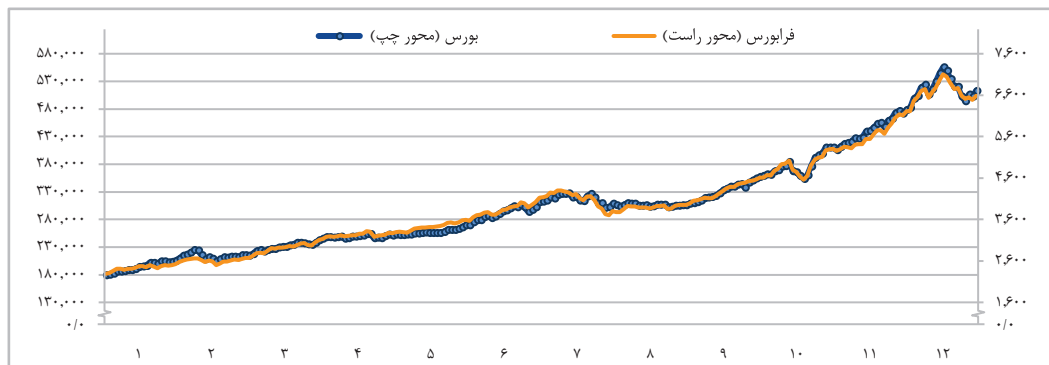
در مجموع بر مبنای تغییرات اعمال‌شده از سوی کمیسیون تلفیق،

۷. بازار سرمایه

البته تاریخ بورس به شمار می‌رفت. در نیمه اسفندماه، بورس برای هشتمین هفته متوالی به رشد بی‌محابای خود ادامه داد تا بازدهی بورس تهران از ابتدای سال به رقم خارق‌العاده ۲۱۱ درصد برسد. اما این تداوم رشد در حالی صورت می‌گرفت که پشتوانه اقتصادی لازم برای توجیه آن وجود نداشت و تنها سیل نقدینگی بود که به آن دامن می‌زد. در نهایت از نیمه دوم اسفندماه روند بازار منفی شد و چنانچه انتظار می‌رفت شاخص با افت نسبی همراه شد. فرابورس ایران نیز روند تقریباً مشابهی را در این مدت تجربه کرد. شاخص فرابورس در آخرین روز کاری سال به ۶,۵۹۱ واحد رسید که نسبت به ابتدای سال ۱۹۸/۷ درصد و نسبت به ابتدای زمستان ۴۴/۶ درصد افزایش داشت. اوج شاخص فرابورس نیز در چهاردهم اسفند و در رقم ۷,۱۰۴ واحد به ثبت رسید. نمودار ۵ تحولات روزانه شاخص‌های کل بورس و فرابورس را در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

بازار سرمایه کشور در سال ۱۳۹۸ دوره بسیار پرنوکی را تجربه کرد. شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران در حالی که اولین روز سال را با ۱۷۹ هزار واحد و اولین روز فصل زمستان را با ۳۵۶ هزار واحد شروع کرده بود، در هفته اول اسفندماه وارد کانال ۵۰۰ هزار واحدی شد و در چهاردهم این ماه به قله ۵۵۵ هزار واحد رسید. در آخرین روز کاری سال نیز شاخص رقم ۵۱۲ هزار واحد را ثبت کرد و رکورد رشد سالانه ۱۸۷ درصدی را به ثبت رساند. زمستان ۱۳۹۸ زمان ورود خیل عظیمی از سرمایه‌گذاران جدید به بازار سرمایه بود. عایدی قابل توجه این بازار بسیاری از سرمایه‌گذاران خرد غیرحرفه‌ای را هم برای ورود نقدینگی به این بازار ترغیب کرده بود که خود به تداوم رشد بازار کمک کرد. صف‌های طولانی مردم برای دریافت کد معاملاتی در کارگزاری‌ها مؤید این اتفاق بود. در بهمن‌ماه رشد ۱۷ درصدی شاخص بورس رغم خورد که بهترین عملکرد ماهانه در سال ۱۳۹۸ و

نمودار ۵- شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در سال ۱۳۹۸

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir> و فرابورس ایران، قابل دسترسی در <http://ifb.ir>

و در طول این سال ۴۳۸/۳ درصد رشد کرده است که در مقایسه با ارقام مشابه برای شاخص کل بسیار بیشتر است. بنابراین به طور متوسط شرکت‌های کوچکتر در سال ۱۳۹۸ از رشد بیشتری به نسبت شرکت‌های بزرگتر برخوردار بوده‌اند. ارزش کل معاملات در سال ۱۳۹۸ به ۵,۱۲۶/۴ هزار میلیارد ریال رسید که ۴,۶۷۳/۷ هزار میلیارد آن مربوط به سهام شرکت‌ها بوده است. این ارقام نسبت به سال ۱۳۹۷ به ترتیب ۲۱۹ درصد و ۲۳۲ درصد رشد داشته‌اند. علاوه بر بازار

رشد شاخص مالی و شاخص صنعت بورس تهران در طول زمستان ۱۳۹۸ به ترتیب ۴۶/۴ درصد و ۴۴/۸ درصد و در طول کل سال به ترتیب ۲۱۰/۱ درصد و ۱۸۴/۵ درصد بوده است. این امر نشان می‌دهد که اگرچه در بازه یک ساله مذکور به طور متوسط سهام گروه مالی و بانکی به نسبت سهام شرکت‌ها و کارخانه‌های صنعتی به طور قابل ملاحظه‌ای پربازده‌تر بوده، در زمستان اختلاف بازده آن‌ها کمتر شده است. شاخص هم‌وزن نیز در طول زمستان ۱۳۹۸ معادل ۵۸/۳ درصد

به ماه قبل از آن ۲۶ درصد و نسبت به ماه مشابه سال قبل از آن ۴۳۱ درصد رشد داشته است. در سال ۱۳۹۸ بیش از ۳۰/۱ هزار میلیارد ریال تأمین مالی از طریق عرضه اولیه سهام صورت گرفته و نه شرکت برای اولین بار سهام خود را در بورس عرضه کرده‌اند. جدول ۱۱ اهم این آمار و ارقام را نشان می‌دهد.

جدول ۱۱- برخی شاخص‌ها و آمار مهم بورس اوراق بهادار تهران

سال	در طول دوره			انتهای دوره			
	حجم معاملات سهام (میلیارد سهم)	ارزش معاملات سهام (هزار میلیارد ریال)	ارزش معاملات کل (هزار میلیارد ریال)	ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	شاخص کل هم‌وزن (هزار واحد)	شاخص مالی (هزار واحد)	شاخص صنعت (هزار واحد)
سال ۱۳۹۸	۱,۰۸۶/۲	۴,۶۷۳/۷	۵,۱۲۶/۴	۱۸,۷۳۱/۷	۱۷۷/۱	۵۱۲/۹	۴۵۸/۰
سال ۱۳۹۷	۵۱۰/۸	۱,۴۰۷/۴	۱,۶۰۶/۱	۶,۸۲۸/۸	۳۲/۹	۱۷۸/۶	۱۶۱/۰
درصد تغییر	۱۱۲/۶	۲۳۲/۱	۲۱۹/۲	۱۷۴/۳	۴۳۸/۳	۱۸۷/۲	۱۸۴/۵

ماخذ: بورس اوراق بهادار تهران، گزارش تفصیلی ماهانه بازار، شماره‌های مختلف

این سال ۲۲/۹ هزار میلیارد ریال بود که ۲۳۴ درصد نسبت به سال ۱۳۹۷ افزایش داشته و طی آن ۱۴ شرکت جدید وارد فرابورس شده‌اند. علاوه بر این، عرضه اولیه ۲۵ سرسید جدید اسناد خزانه اسلامی، اعمال تغییرات در حجم مبنا برای سهام بازارهای اول و دوم و تغییرات اساسی در قوانین بازار پایه نیز از جمله اتفاقات مهم سال ۱۳۹۸ در فرابورس بوده‌اند.

در فرابورس ایران، ارزش معاملات در سال ۱۳۹۸ به ۳,۲۴۲/۰ هزار میلیارد ریال رسید که ۲۱۹ درصد بیشتر از سال قبل از آن بود. ارزش کل بازار نیز با ۱۷۰ درصد رشد به ۶,۹۵۵/۲ هزار میلیارد ریال نزدیک شد. بنابراین مجموع ارزش بازار بورس و فرابورس در انتهای سال ۱۳۹۸ به سطح ۲۵,۶۸۶/۹ هزار میلیارد ریال رسید. ارزش عرضه اولیه در فرابورس در طول

۸. سایر تحولات

۱۳۹۹ روی انتشار اوراق و فروش اموال و دارایی‌های خود حتی بیشتر از ظرفیت و امکان تحقق آنها حساب باز کرده است. استفاده از منابع صندوق توسعه ملی با وجود اذن رهبری برای برداشت یک میلیارد یورویی از آن - با توجه به بلوکه بودن منابع این صندوق عملاً به معنی استقراض از بانک مرکزی و تشدید تورم است. حتی در مورد استفاده از تنخواه‌گردان خزانه نیز در لایحه بودجه مصارفی از پیش در نظر گرفته شده است و برای پوشش بخشی از این زیان چاره‌ای جز صرف نظر کردن از مخارج جاری و عمرانی غیرالزامی یا بدون اولویت نیست. بی‌تفاوتی دولت نسبت به جبران این زیان‌های خارج از برنامه نیز حتی اگر از سوی برخی اقتصاددانان قابل توجیه باشد، توجیه اجتماعی و سیاسی قابل اتکایی ندارد.

کارگروه‌هایی برای جبران زیان‌های ناشی از کرونا در دولت تشکیل شده‌اند که از بخش حمل و نقل تا زیان تحمیل‌شده به مهدکودک‌ها را در دست بررسی دارند. همچنین دولت از پرداخت بسته حمایتی به یک و نیم میلیون خانوار (بین ۲ تا ۶ میلیون ریال متناسب با تعداد اعضای خانوار) خبر داده است. اما آنچه در این تصمیمات حمایتی بیشتر از همه به چشم می‌خورد، جبران زیان بخش‌های مختلف جامعه و اقتصاد از محل انتقال این زیان به نظام بحران‌زده بانکی کشور است، گویی نظام بانکی جزیره‌ای امن خارج از این اقتصاد است و انتقال این زیان به آن، مجدداً به اقتصاد و جامعه بازخواهد گشت. تصمیماتی از قبیل الزام بانک‌ها به تعویق دریافت اقساط تسهیلات بدون توجه به تعهد آنها به پرداخت سود سپرده در موعد مقرر و اعطای اعتبار با نرخ ۴ درصد به حدود سه میلیون خانوار ایرانی، با توجه به وضعیت فعلی بانک‌ها در نهایت منجر به برداشت از منابع بانک مرکزی خواهد شد و رشد پایه پولی از این محل، تورم قابل توجهی را به اقتصاد در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ تحمیل خواهد کرد. درست است که شیوع کرونا به انقباض توأمان طرف عرضه و

شیوع ویروس کرونا در روزهای پایانی سال ۱۳۹۸، زیان قابل توجهی را متوجه اقتصاد ایران و جهان کرد. در حالی که اپیدمی‌های قبلی عمدتاً کشورهای فقیر را درگیر کرده بودند، در اپیدمی کرونا کشورهای توسعه‌یافته آسیب شدیدی دیدند و به همین دلیل خسارات ناشی از آن بسیار بیشتر از موارد مشابه قبلی، از جنگ جهانی دوم به این سو بوده است. اگرچه نمی‌توان برآورد دقیقی از میزان خسارت احتمالی کرونا بر اقتصاد جهان داشت، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی در برآوردی خوشبینانه آن را ۵۰۰ میلیارد دلار و رسانه بلومبرگ در بدبینانه‌ترین سناریوی خود آن را ۲/۷ تریلیون دلار تخمین زده‌اند. برآوردهای نهادهای دیگر عمدتاً بین این دو قرار می‌گیرند، از جمله برآورد آنتکاد^۱ که از خسارت یک تا ۲ تریلیون دلاری ویروس کرونا بر اقتصاد جهان حکایت دارد. در مورد اقتصاد ایران برآورد معتبری وجود ندارد، اما اگر سهم اقتصاد ایران از کل اقتصاد جهان را در برآورد یک تا ۲ تریلیون دلاری آنتکاد ضرب کنیم، به رقم قابل توجه ۵ تا ۱۰ میلیارد دلار خواهیم رسید. البته می‌توان انتظار داشت که با توجه به شیوع گسترده این ویروس در ایران نسبت به متوسط کشورهای جهان، بازه زیان تحمیل‌شده به اقتصاد ایران حتی بیشتر از این ارقام باشد. اخیراً رییس کل بانک مرکزی ایران از درخواست وام ۵ میلیارد دلاری از صندوق بین‌المللی پول برای مقابله با ویروس کرونا خبر داده بود. در باب مقایسه باید توجه داشت که کل درآمد نفتی پیش‌بینی شده دولت در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ با فرض خوشبینانه صادرات یک میلیون بشکه نفت در روز، معادل ۱۱ میلیارد دلار است. قبل از شیوع ویروس کرونا پیش‌بینی می‌شد که دولت در سال ۱۳۹۹ با بحران کسری بودجه شدیدی مواجه باشد و پس از آن احتمالاً درآمدهای مالیاتی دولت نیز بیش از پیش کاهش خواهد یافت که در نتیجه دولت توان جبران این زیان حدوداً ۱۰,۰۰۰ هزار میلیارد ریالی را نخواهد داشت. دولت برای پوشش مخارج جاری خود در سال

درستی یا نادرستی دولتی بودن خدمات درمانی، نظام سلامت کشور وابستگی قابل توجهی به دولت دارد. در سال ۱۳۹۶ تعداد تخت‌های مراقبت ویژه بزرگسالان در ایران به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر حدود ۱۰/۵ تخت بوده، در حالی که این رقم برای آلمان حدود ۲۹/۲، برای ایتالیا حدود ۱۲/۵ و برای اسپانیا حدود ۹/۷ محاسبه شده است. قابل توجه است که نرخ مرگ این بیماری در آلمان به طور نسبی کمتر از بسیاری از کشورهای درگیر بوده است. به همین دلیل در وهله اول لازم است که دولت نسبت به بهبود سریع زیرساخت‌های درمانی به ویژه در بخش مراقبت‌های ویژه اقدام کند و با توجه به منابع مالی بسیار محدود، حداقل از اتخاذ تصمیمات هیجانی برای انواع حمایت‌های بدون اولویت خودداری کند. قطعاً گذر از بحران کرونا کم‌هزینه نخواهد بود، اما نمی‌توان برای جبران این هزینه‌ها، بهای سنگینی همچون فروپاشی مالی و بروز ابرتورم را تجویز کرد.

تقاضای اقتصاد منجر شده و بسیاری از کشورهای دنیا برای مقابله با این شرایط، سیاست‌های پولی و مالی انبساطی را همزمان به کار خواهند گرفت، اما کمتر کشوری در دنیا شرایط رکود تورمی و وضعیت کسری بودجه مشابه ایران را تجربه می‌کند و به همین دلیل در بکارگیری سیاست‌های پولی و مالی در ایران باید بیشتر جانب احتیاط را رعایت کرد. اثرات مستقیم شیوع ویروس کرونا (از قبیل کاهش عرضه کار مبتلایان، هزینه‌های بهداشتی و درمانی و افزایش ظرفیت بخش سلامت و هزینه تحمیل شده به بیمه‌های تأمین اجتماعی، خدمات درمانی و سایر بیمه‌های تکمیلی درمانی) در مقابل اثرات غیرمستقیم آن (از قبیل کاهش عرضه کار افراد سالم، کاهش توأمان عرضه و تقاضا و تغییر الگوی مصرف و پس‌انداز) بسیار ناچیز است، اما تمرکز دولت بر کنترل فوری اثرات مستقیم می‌تواند با کاهش شیوع بیماری و بهبود روند درمان، به کاهش اثرات غیرمستقیم کمک شایانی کند. فارغ از

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران | شماره ۱۸ | فروردین ۱۳۹۹

تهیه شده در مدیریت تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه
کارشناسان: فرشید اسلامبولچی، حسین سلطان آبادی و محمد کوثری

طراح ساختار بصری: حنا ننه نیازمند
گرافیکست و صفحه آرا: میترا دهقانی

ساختمان ادارات مرکزی بانک خاورمیانه

تهران، خیابان احمد قصیر (بخارست)، نبش خیابان پنجم، شماره ۲

دورنگار: ۱۰۹۵-۸۸۷۰

تلفن: ۸۰۰۰-۴۲۱۷

کد پستی: ۴۴۴۵-۱۵۸۷۵

کد پستی: ۱۵۱۳۶۴۵۷۱۷

www.middleeastbank.ir

info@middleeastbank.ir